

Onderzoek naar

de handelingsstrategieën van consulenten
in het omgaan met risico's in armoedesituaties

UNIVERSITEIT
GENT

EINDRAPPORT
JANUARI 2020

EINDRAPPORT

Onderzoek naar de handelingstrategieën van consulenten in het omgaan met risico's in armoedesituaties

» JANUARI 2020 «

© PETER JONCKHEERE

AUTEURS

John William Decoene (*PhD-student, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek – UGent*)

Lore Dewanckel (*PhD-student, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek – UGent*)

Griet Roets (*prof. vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek – UGent*)

Rudi Roose (*prof. vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek – UGent*)

DE KLANKBORDGROEP (RED.)

Tine Behaeghe (*signaal- en brugfunctie Jongerenwelzijn Oost-Vlaanderen, agentschap Opgroeien*)

Thomas Braet (*consulent SDJ Dendermonde en stafmedewerker Jongerenwelzijn regio Oost-Vlaanderen, agentschap Opgroeien*)

Rudy De Cock (*beleidsmedewerker Kind en Gezin, agentschap Opgroeien*)

Frank Myny (*signaal- en brugfunctie Jongerenwelzijn West-Vlaanderen, agentschap Opgroeien*)

Dieter Oorlynck (*teamverantwoordelijke OCJ's Oostende/Veurne, agentschap Opgroeien*)

Katia Verbeest (*psychopedagoge bij de teams Oostende en Westkust-Polder Kind en Gezin, agentschap Opgroeien*)

INHOUD

Aanleiding en inleiding	4
I. ONDERZOEKSFOCUS EN UITGANGSPUNTEN	6
1. Onderzoeksfocus	6
2. Uitgangspunten	6
2.1. Reproductie van sociale ongelijkheid	6
2.2. Armoede als een vorm van sociale ongelijkheid	6
2.3. Risico voor de veiligheid van het kind: SoS als krachtengerichte risico-assessment en -managementbenadering	8
2.4. Strategieën van discretie in relatie tot beleid van de organisatie	8
II. ONDERZOEKSPROJECT	9
1. Interviews en focusgroepen in regio West-Vlaanderen	9
1.1. Onderzoekscontext	9
1.2. Strategieën van dataverzameling	10
1.3. Strategieën van data-analyse	11
2. Traject met de klankbordgroep	11
2.1. Samenstelling en doelstellingen	12
2.2. Samenkomsten en werkwijze	12
III. ONDERZOEKSBEVINDINGEN	14
1. Armoedebblind of armoedebewust?	14
2. Handelingsstrategieën in het omgaan met armoede	26
Veiligheid en Armoede	27
Armoede is een complicerende factor	29
Armoede wordt erkend als een zorg voor de familie	31
Armoede is een onuitgesproken zorg voor de consulenten en wordt aangepakt met informele strategieën	33
Armoede is een sociaal probleem en vereist strategische allianties	34
IV. CONCLUDERENDE REFLECTIES	38
V. SPOREN VOOR VERDER ONDERZOEK EN BELEID	40
VI. EVOLUTIE ('GO ON!')	47
VII. REFERENTIES	49

Aanleiding en inleiding

‘Hoe gaan consulenten van het agentschap Jongerenwelzijn in deze tijden om met de armoedeproblematiek, die in veel van hun cases voorkomt?’

Die vraag, die intern gesteld werd, ligt aan de basis van dit rapport. Het rapport komt tegemoet aan een belofte die in 2017 gedaan werd om de resultaten terug te koppelen van een onderzoek bij de medewerkers van de afdeling Ondersteuningscentra Jeugdzorg en Sociale Diensten Jeugdrechtbank (OSD) van het agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen over handelingsstrategieën die ze ontwikkelen in het omgaan met armoedesituaties. Dat onderzoek kwam er op verzoek van het agentschap Jongerenwelzijn, regio West-Vlaanderen.

Verschillende beweegredenen vormen de aanleiding tot dit project. Hiertoe behoren de voorbereiding van een vormingsplan, de ervaringen met een vormingstraject i.v.m. armoede voor de consulenten van de Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ's) en van de Sociale Diensten voor Gerechtelijke Jeugdhulp (SDJ's) van West-Vlaanderen, het aanknopen bij eerdere interne initiatieven van de bijzondere jeugdzorg i.v.m. het omgaan met de armoede en tenslotte de samenwerking met de academische wereld.

Beweegreden 1. In de aanloop naar de samenstelling van het jaarlijks regionaal vormingsplan voor consulenten in het agentschap Jongerenwelzijn peilde de vormingsverantwoordelijke in West-Vlaanderen naar de prioriteiten die de verantwoordelijken van de regio willen vooropstellen. Daarbij kwam hun grote bezorgdheid naar voren over de burn-out bij de consulenten. Bij burn-out-begeleidingen peilt men naar individuele, persoonlijke oorzakelijke factoren maar ook naar de diepere, vaak structurele oorzaken van het stijgend aantal collega's die wegens burn-out voor een langere tijd niet kunnen functioneren in de organisatie. Net daarom is een onderzoek naar hoe de organisatie best kan omgaan met complexiteiten en met spanningsvelden zinvol. Uit gesprekken van de vormingsverantwoordelijke met enkele consulenten bleek dat één van die complexiteiten de aanwezigheid is van de armoede in de gezinnen waarin de consulenten interveniëren.

Beweegreden 2. In West-Vlaanderen werd enkele jaren geleden een vormingsaanbod voor consulenten ontwikkeld met de focus op de gezinnen in armoede, met onder meer de deelname aan een armoede-inleefatelier, de samenwerking met een vereniging waar armen het woord nemen en een stage met vrijwilligerswerk in een organisatie die hulp biedt aan mensen in een armoedesituatie. Voor de consulenten die deelnamen, was die vorming van meerdere dagen betekenisvol maar ze hadden ook vragen. Hun deelname zorgde voor een andere attitude met een groter armoedebewustzijn maar het overbrengen van de vormingservaringen naar hun collega's in teamverband bleek moeilijk. Ook hielp het armoedebewustzijn hen vaak niet vooruit in hun dagelijks handelen. Ze liepen vast in de bevinding dat ze administratief bezig waren en alleen mochten focussen op de veiligheid van de kinderen, terwijl ze ondertussen de structurele armoedeproblematiek zagen die in de gezinnen aanwezig is. Bij de consulenten lag de vraag voor of het spanningsveld tussen de confrontatie met de armoedeproblematiek en de eigen beperkte opdracht zou kunnen verklaren waarom sommigen vastlopen en in een burn-out gaan. Scherper gesteld: wat betekent het om voortdurend te functioneren in een staat van crisismanagement?

Beweegreden 3. De vormingsverantwoordelijken van de 5 regio's en de andere stafleden met meer of minder ervaring in de preventie erkennen het belang van het collectiviseren van de individuele signalen van consulenten in hun cases. De signalen i.v.m. de gezinnen in armoede vormden in het verleden de aanleiding voor projecten die een antwoord moesten bieden op vragen i.v.m. het omgaan van de bijzondere jeugdzorg met de armoede. Sinds het opheffen van de preventie- en de opvoedingsondersteuningsopdracht in 2013 is de hulpverlening aan individuele gezinnen de enige opdracht van het agentschap Jongerenwelzijn. Het collectiviseren van signalen uit de hulpverlening zoals die over het omgaan met de armoedeproblematiek, is niet meer aan de orde. Het onderzoeksproject is in die zin ook te verstaan als een vorm van preventie van het vergeten.

Beweegreden 4. Er is bij meerdere medewerkers van Jongerenwelzijn een traditie van samenwerking met de academische wereld. Het bijwonen van doctoraatsverdedigingen met betrekking tot armoede en de hulpverlening en de deelname aan opleidingen zoals 'Armoede en Participatie' georganiseerd door de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek zorgden en zorgen voor een informatiedoorstroming uit het wetenschappelijk onderzoek over de jeugdhulpverlening naar de praktijk en vice versa. Die gedeelde kennis roept blijvend vragen op, onder andere over de aanwezigheid van armoede in de cases van de jeugdhulpverlening en over mogelijkheden om te handelen waarmee recht gedaan wordt aan de gezinnen.

Die vier beweegredenen vormen evenzoveel vragen die samen te vatten zijn onder de vraag naar de impact die armoede heeft op de consulenten in het uitvoeren van hun opdracht met de focus op de veiligheid van de kinderen. Uit verder intern overleg bleek de nood aan een grondige analyse op basis van een onderzoeksproject.

De centrale onderzoeksbevindingen werden door de consulenten, hun verantwoordelijken en de stafleden geleverd. Onderzoekers verbonden aan de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek zorgden voor een wetenschappelijke verwerking en voor de duiding van het onderzoeksmateriaal.

De tekst die nu voorligt, betekent de afronding van een traject dat van bij het begin gesteund werd door alle betrokkenen en dat aan twee doelstellingen moest tegemoetkomen die in 2018 geformuleerd werden door de leden van het regio-overleg van de afdeling OSD van het agentschap Jongerenwelzijn, Oost- en West-Vlaanderen:

1. een grondiger zicht krijgen op de onderzoeksresultaten en een verdieping van de voorgestelde eerste bevindingen, zodat de spanningsvelden waarin de consulenten dagelijks moeten handelen in cases met gezinnen in armoede gethematiseerd worden.
2. actiepunten formuleren op basis van het onderzoek en uitzoeken hoe die actie(s) binnen en eventueel buiten het agentschap ondernomen kunnen worden met wetenschappelijke ondersteuning. Het traject moet daarbij handvatten opleveren voor de consulenten en de andere medewerkers (v/m/x) in het omgaan met gezinnen in een armoedesituatie.

Dit rapport is als volgt opgebouwd:

In een eerste deel worden de probleemstelling en de uitgangspunten geformuleerd.

Het tweede deel handelt over de onderzoeksmethodologie, die zowel een kwalitatief luik als een traject met een klankbordgroep omvat.

In het derde deel worden de bevindingen uit het kwalitatief onderzoek besproken, aangevuld met de reflecties die de klankbordgroep gedurende het hele traject leverde.

Traditioneel wordt een rapport afgerond met een besluit met reflecties. Dat is ook hier het geval in het vierde deel. In deel vijf worden sporen voor verder onderzoek en beleid uitgetekend.

Tenslotte is er nog het overzicht van de referenties.

Dit rapport betekent het einde van een traject én houdt tegelijk de start in van een ander, nl. de bekendmaking van de bevindingen zowel intern als extern én de wens van de betrokkenen om actiepunten te formuleren en op die manier de bevindingen van dit onderzoek te implementeren. Het vormen uitdagingen voor de afdeling OSD en bij uitbreiding voor het agentschap Jongerenwelzijn dat ondertussen samen met het agentschap Kind en Gezin opgenomen is in het agentschap Opgroeien dat zich uitdrukkelijk als een lerende organisatie profileert.

De onderzoekers danken op de eerste plaats alle deelnemers aan de interviews en de focusgroeps gesprekken en de leden van het regio-overleg van het agentschap Jongerenwelzijn (Opgroeien) van Oost- en West-Vlaanderen. Een bijzondere dank gaat ook uit naar de leden van de klankbordgroep voor hun volgehouden engagement en voor hun reflecties op de bevindingen. Hun formele en informele reflecties droegen bij tot een verdieping van de bevindingen. Samen met de auteurs stonden ze in voor de eindredactie.

De Inleiding ronden we af met een verwijzing naar de tekening die het hele project sinds januari 2018 vergezelt. De tekening, mét symboliek, is ontworpen door Peter Jonckheere.

I. ONDERZOEKSFOCUS EN UITGANGSPUNTEN

1. Onderzoeksfocus

In dit project wordt het concreet handelen van jeugdhulpverleners in hun confrontatie met de armoedeproblematiek onderwerp van onderzoek gemaakt. Er wordt gefocust op de bijzondere jeugdzorg als één van de sectoren van de integrale jeugdhulp, met specifiek aandacht voor het perspectief van de consulenten.

2. Uitgangspunten

2.1 Reproductie van sociale ongelijkheid

Actueel zijn er opmerkelijke veranderende socio-economische, politieke en ideologische ontwikkelingen in de Europese welvaartsstaten (Villadsen, 2007; Lorenz, 2016), die zich weerspiegelen in de intensifiëring van bestaande sociale ongelijkheden op basis van onder meer armoede, migratie, gender en handicap (Ridge & Wright, 2008; Dean, 2015). Invloedrijk sociaal werkonderzoek i.v.m. jeugdhulp en jeugdbescherming streeft er sinds kort naar om 'child welfare inequalities' als een kernbegrip in te voeren in het beleid, de praktijk en het onderzoek op internationaal gebied (Stokes & Schmidt, 2011; Bradt et al., 2015; Featherstone et al., 2017; Bywaters et al., 2017, 2018). Bywaters (2015, p.9) definieert 'child welfare inequalities' als "the unequal chances, experiences and outcomes of child welfare that are systematically associated with social advantage/disadvantage". Aangezien deze sociale onrechtvaardigheden bestendig kunnen worden in en door de interventies van jeugdhulp en jeugdbescherming, zet dit perspectief aan tot een kritische analyse van de reproductie van vormen van sociale ongelijkheid door sociale structuren en welzijnssystemen (zie Hood, 2014; Raissian & Bullinger, 2017; Bunting et al., 2018).

2.2 Armoede als een vorm van sociale ongelijkheid

In dit onderzoek wordt armoede opgevat als een typisch en actueel voorbeeld van de wijze waarop ongelijkheden ge(re-)produceerd worden (zie Stokes & Schmidt, 2011; Bradt et al., 2015). In individuele cases wordt de jeugdhulp immers frequent geconfronteerd met structurele problemen, d.w.z. problemen van de gezinnen bij wie ze interveniëren die algemeen als structureel erkend worden. Het gaat onder meer over problemen op het vlak van gebrek aan inkomen, gebrekkige huisvesting, achterstelling en uitsluiting in onderwijs en arbeid, en de multidimensionale verknoping van die problemen met sociale ongelijkheden zoals armoede (het verschil tussen arm en rijk).

Professionals in de jeugdhulp handelen niettemin in die complexe situaties. Jeugdhulpverleners hebben daarom vaak moeite met de complexiteit van ruimere socio-economische ongelijkheden en omstandigheden, die het leven van kinderen en ouders en hun interventies compliceert (Roose et al., 2014; Morris et al., 2018). Het is daarom van cruciaal belang een goed begrip van het multidimensionale karakter van armoede te hebben, zodat de diverse dimensies (h)erkend kunnen worden in de interventies van de jeugdhulpverlening. Uit internationaal onderzoek, inclusief uit onderzoek in België, blijkt

immers dat er een link bestaat tussen de ernst van de armoedesituatie waarin het gezin zich bevindt en de kans op interventies van de jeugdbescherming. Gezinnen die in armoede leven, blijken meer kans op interventies te hebben (Bradt et al., 2014; Keddell, Davie & Barson 2019; Morris et al., 2018), waarbij het onduidelijk is of die interventies er zijn omdat de ouders onverantwoordelijk gedrag stellen, of omdat het hele gezin een gebrek aan hulpbronnen ervaart om een leven in menselijke waardigheid te leiden.

In dit onderzoek hanteren we een definitie van armoede die op basis van internationale literatuur onderbouwd is (Lister, 2004; Dean, 2015), en gevat kan worden via de verschillende met elkaar gerelateerde structurele dimensies. Armoede wordt in hoofdzaak begrepen als een schending van mensenrechten en als een uiting van sociale onrechtvaardigheid in onze samenleving (Lister, 2004; Dean, 2015). Gezien ons sociaal beleid sinds de decennia na de Tweede Wereldoorlog een oriëntatie heeft op het realiseren van de sociale grondrechten van alle burgers, wordt armoedebestrijding opgevat als de publieke verantwoordelijkheid van de welvaartsstaat om zowel materiële en immateriële maatschappelijke hulpbronnen en macht te herverdelen vanuit een principe van solidariteit (Lorenz, 2016). Armoedebestrijding bestaat dus uit verschillende, met elkaar gerelateerde strategieën:

- Armoede wordt begrepen als een gebrek aan inkomen en materiële maatschappelijke hulpbronnen: in die geest wordt van het beleid verwacht dat ze de principes van sociale bescherming en een structureel beleid van herverdeling vorm geven om de sociale ongelijkheid, het verschil tussen arm en rijk, tegen te werken (Ridge & Wright, 2008; Cantillon, 2016).
- Armoede wordt niet alleen begrepen als een gebrek aan inkomen en materiële maatschappelijke hulpbronnen, maar ook als een gebrek aan immateriële maatschappelijke hulpbronnen. Concreet manifesteert zich dat gebrek aan immateriële maatschappelijke hulpbronnen in het leven van mensen die in armoede leven/verzeild raken via processen van sociale uitsluiting op verschillende levensdomeinen, onder meer in de domeinen van publieke hulp- en dienstverlening (Lister, 2004).
- Armoede wordt bovendien begrepen als een gebrek aan macht om te definiëren wat armoede en armoedebestrijding kan betekenen: sinds de negentiger jaren van de vorige eeuw wordt belang gehecht aan de ervaringskennis van mensen die in armoede leven/verzeild raken. Daarbij wordt er gewezen op de potentiële kansen die het aanwenden van die kennis inhoudt om gedegen strategieën van armoedebestrijding te ontwikkelen in onderzoek, beleid en praktijk (Krumer-Nevo, M., 2005; Boone, Roets & Roose, 2018).

Het is dus duidelijk dat armoede een sociaal en structureel probleem is, dat onmogelijk door individuele praktijkwerkers op te lossen is (Roose et al., 2014; Lorenz, 2016; Gupta et al., 2018). In die zin stellen Morris et al. (2018) dat armoede te beschouwen is als 'the wallpaper of practice' in de jeugdhulp en de jeugdbescherming: enerzijds is de problematiek te groot om aan te pakken en anderzijds te vertrouwd om op te merken.

Hoewel armoede een problematiek is die te groot is voor het sociaal werk om aan te pakken, is het toch geen optie om het streven naar sociale rechtvaardigheid op te geven (Lorenz, 2007). Er kan geargumenteed worden dat praktijkwerkers zich bewust moeten zijn van het feit dat armoede

gerelateerd is aan dimensies van structurele ongelijkheid (O'Brien, 2011; Dean, 2015; Boone et al., 2018). In die zin doet Krumer-Nevo (2016) een pertinente oproep om armoedebewuste eerder dan armoedeblinde strategieën te ontwikkelen.

2.3 Risico voor de veiligheid van het kind:

SoS als krachtengerichte risico-assessment en -managementbenadering

Diverse wetenschappers argumenteren dat laat-moderne samenlevingen gedomineerd worden door een vooringenomenheid wat betreft veiligheid, zekerheid en risico en dat deze zogenaamde 'risico-samenlevingen' in het bijzonder geobsedeerd zijn door de veel-omstreden vraag hoe onzekerheden en risico's verminderd en gecontroleerd kunnen worden (Beck, 1992; Parton et al., 1997; Scourfield & Welsch, 2003; Stanford, 2010). Sinds het toenemen van de bezorgdheid over de gezinnen als situaties vol risico's voor kinderen (Dekker, 2009; Smeyers, 2010), is de risico-retoriek ook een prominent thema geworden in de jeugdhulp en de jeugdbescherming (Scourfield & Welsch, 2003; Vyvey et al., 2014). In meerdere Europese landen toont onderzoek dat die nadruk op risico grote druk legt op jeugdhulpverleners en vaak leidt tot een cultuur van angst (Stanford, 2010). Eerder dan om te gaan met risico's, onzekerheid en complexiteit op een reflectieve manier, investeren de jeugdhulp en de jeugdbescherming in risico-assessment en in het managen van risico's als deel van het voortdurende proces van professionalisering om hulpverleners bij te staan in het nemen van rationele beslissingen i.v.m. mogelijke bedreigingen en risico's voor kinderen (Hood, 2014). In die zin variëren de huidige benaderingen om risico's te beoordelen en te managen tussen standaardisatie, die resulteert in technische en diagnostische tools, checklists en procedures, en de meer vrijblijvende, kwalitatieve, krachtengerichte en dialogische manieren om de ambigue betekenis van risico's te beoordelen en te interpreteren (Broadhurst et al., 2010; Vyvey et al., 2014). Het Australische Signs of Safety model is één van die benaderingen die focust op de veiligheid van het kind en partnerschap met de gezinnen vooropstelt (Keddell, 2014; Spratt et al., 2019).

2.4 Strategieën van discretie in relatie tot beleid van de organisatie

Het bestaande onderzoek toont dat de jeugdhulpverleners een diversiteit van handelingsstrategieën ontwikkeld hebben in het omgaan met risico's in complexe situaties (Roets et al., 2016; Schiettecat, 2017). De onderzoekers refereren naar de discretionaire ruimte van de sociaal werkers die op de eerste lijn actief zijn, die door auteurs omschreven wordt als "de ruimte om zinvol te handelen rekening houdend met de wettelijke context en met respect voor de betrokkenen in interpersoonlijke praktijken" (parafrazering van Roose, 2005 in Carrette, 2008, p9), met een verwijzing naar de interactie tussen de formele verwachtingen vanuit het beleid van de organisatie en de wijze waarop die geïmplementeerd worden (Carson et al., 2015).

Onderzoek toont dat jeugdhulpverleners inderdaad verschillende manieren hebben om met de complexiteit van de armoedeproblematiek waarmee zij te maken hebben om te gaan als ze risico's inschatten (Krumer-Nevo, 2016; Morris et al., 2018). Er zijn bijvoorbeeld praktijkwerkers die de ambiguïteit van risico's in armoedesituaties trachten te gebruiken als een startpunt van een dialoog met de betrokken families (Vyvey et al., 2014).

II. ONDERZOEKSPROJECT

Het onderzoeksproject bestaat uit een tweeledig kwalitatief onderzoek, gevolgd door de feedback op een deel van de bevindingen met aanvullingen en reflecties door de klankbordgroep waarin zowel medewerkers van Jongerenwelzijn, van Kind en Gezin (beiden vormen nu het agentschap Opgroeien) als onderzoekers van de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek (UGent) opgenomen zijn.

1. Interviews en focusgroepen in regio West-Vlaanderen

1.1. Onderzoekscontext

Het agentschap Jongerenwelzijn is actueel één van de sectoren van het integrale jeugdhulpsysteem. In 2013 werd het decreet integrale jeugdhulp geïmplementeerd in Vlaanderen. Het doel van dit decreet was het intensifiëren van een lange-termijn, grootschalige en ‘topdown’ organisatorische hervorming op het gebied van de jeugdhulp en de jeugdbescherming, gebaseerd op een implementatie van het principe van samenwerking (Roets et al., 2016). De integrale jeugdhulp is erop gericht om te voorzien in een intersectorale en samenwerkende openbare dienstverlening, variërend van een grote diversiteit aan rechtstreeks toegankelijke hulp tot niet rechtstreeks toegankelijke jeugd- en familiehelp, gebaseerd op de notie van subsidiariteit als een hoofdprincipe (Decreet betreffende de integrale jeugdhulpverlening, 2013). Publieke dienstverlening in de jeugdhulp en de jeugdbescherming is opgevat als ‘een comprehensieve reeks van voorzieningen die een piramide vormen’, variërend van preventieve welzijnsdiensten voor het kind tot meer specifieke jeugdbeschermingsdiensten aan de top van de piramide. De basis van het hoofdprincipe van subsidiariteit in de jeugdhulp en jeugdbescherming in Vlaanderen verwijst naar de idee dat “more investments at the base will reduce the need for interventions at the apex” (Vyvey et al., 2014, p.762). De motivatie is dat diensten en praktijken in de jeugdbescherming gezien worden als indringender en duurder dan diensten en praktijken onderbouwd door een jeugd welzijns perspectief en daarom, waar mogelijk, vermeden moeten worden.

Binnen het agentschap Jongerenwelzijn zijn er meerdere afdelingen (website Opgroeien, 2019). Het onderzoek beperkt zich tot de afdeling Ondersteuningscentra en Sociale Diensten Jeugdrechtbank (OSD). De regelgeving voorziet in een specifiek mandaat voor de diensten van de afdeling OSD van het agentschap Jongerenwelzijn, m.n. het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg (OCJ) en de Sociale Dienst voor Gerechtelijke Jeugdhulp (SDJ) die beiden openbare diensten zijn. Bij het OCJ wordt de opdracht gekenmerkt door de verontrustende situaties waarbij de vrijwillige hulpverlening niet langer mogelijk is en waardoor het maatschappelijk noodzakelijk is om als overheid tussen te komen in familiesituaties om de kinderen en jongeren te beschermen (Agentschap Jongerenwelzijn, z.d.). Deze dienst werkt op basis van een vrijwillige samenwerking van de families overeenkomstig een familiegeoriënteerde ondersteuning (zie Vyvey et al., 2014). Wanneer de vrijwillige samenwerking met de ouders niet langer mogelijk is in alarmerende situaties of als jongeren een handeling stellen die als misdrijf omschreven wordt, dan kan de jeugdrechtbank juridische bijstand opleggen. De Sociale Dienst voor Gerechtelijke Jeugdhulp voert een onderzoek uit met betrekking tot de situatie en adviseert de jeugdrechter die uiteindelijk beslist welke soort hulp verleend wordt (Agentschap Jongerenwelzijn, z.d.).

Volgens de afdeling OSD van het agentschap Jongerenwelzijn is de essentiële aandacht voor risico-beoordeling en het managen (besturen) van risico's de sleutel in deze hervorming om de intake van kinderen en jongeren in de niet-rechtstreeks toegankelijke hulp te regelen. In een interne nota stelt die afdeling: 'Het hart en ziel van de 'jeugdbescherming' en Signs of Safety is een risico-/veiligheids-analyse die we samen met het gezin en het netwerk maken, zodat werkers, maar vooral het gezin en de mensen aan wie dit kind toebehoort zich elke dag de vraag kunnen stellen: 'Is dit kind thuis veilig genoeg?' (Constructiegroep SOS, 2015). Eigenlijk wordt er een combinatie gemaakt tussen een veiligheidsanalyse en een risico-analyse (Jongerenwelzijn, 2015)'. Het agentschap gebruikt en implementeert de Australische methodiek Signs of Safety (Signalen van Veiligheid), die opgevat wordt als een innovatief, krachten-gebaseerd, veiligheidsgeoriënteerd en evidence-based model van casework in de jeugdbescherming. Het Signs of Safety-model werd door Andrew Turnell en Steve Edwards ontwikkeld in de jaren negentig van de vorige eeuw in West-Australië (Turnell & Edwards, 1999). Het model probeert verder te gaan dan enkel de focus op risicocontrole te leggen, gebaseerd op de aanname dat dit leidt tot povere kwalitatieve relaties met gebruikers van diensten en tot een conservatieve, openlijk controlerende benadering (Parton, 2000; Turnell, in Keddell, 2014). Daarom combineert Signs of Safety aspecten van het besturen van risico's met een krachtengeoriënteerde focus op partnerschap en samenwerking (Turnell, 2012). Het framework onderscheidt 'krachten', 'zorgen' en 'complicerende factoren' in een driekolommenmodel, met als complicerende factoren de aspecten die de familiesituatie nog complexer maken om mee om te gaan (bijvoorbeeld mentale gezondheidsproblemen, drugmisbruik, armoede etc.). Wanneer gewerkt wordt met krachten speelt het netwerk van de familie ook een belangrijke rol in het steunen van de familie om de veiligheidsgeoriënteerde doelen te behalen (Turnell & Edwards, 1999).

In het inductieve kwalitatief onderzoeksproject wordt gefocust op het identificeren van de handelingsstrategieën van de professionals van de afdeling OSD in het omgaan met de complexiteit van de armoede bij de implementatie van Signs of Safety.

1.2. Strategieën van dataverzameling

Er werden professionals geselecteerd in de twee, met elkaar samenhangende organisaties van het agentschap Jongerenwelzijn: het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg (OCJ) en de Sociale Dienst voor Gerechtelijke Jeugdhulp (SDJ).

Twee complementaire onderzoeksmethoden werden toegepast: half-gestructureerde kwalitatieve interviews en focusgroepen (zie Bogdan & Biklen, 2007). Na het bekomen van een geïnformeerde toestemming van alle deelnemers werden 13 kwalitatieve interviews en 5 focusgroepsgesprekken uitgevoerd in één provincie (West-Vlaanderen) met de consultants en hun team en met de teamverantwoordelijken en de ondersteuners van het Multidisciplinair Ondersteuningsteam. Alle teamverantwoordelijken (7), de leden van het Multidisciplinair Ondersteuningsteam (3), de sociaal werkers gespecialiseerd in Signs of Safety (2), de verantwoordelijke van de teams van de provincie West-Vlaanderen en de directeur van de afdeling Ondersteuningscentra Jeugdzorg en Sociale Diensten voor Gerechtelijke Jeugdhulp werden geïnterviewd. De eerstelijns sociaal werkers werden bevraagd in 5 focusgroepen: 2 teams van Ondersteuningscentra Jeugdzorg, 2 teams van Sociale Diensten voor Gerechtelijke Jeugdhulp

en 1 gemengde groep van verschillende teams. Dit alles vond plaats tussen september 2017 en november 2018. De interviews en de focusgroeps gesprekken werden uitgevoerd op de officiële locaties van de betrokkenen. De individuele interviews duurden tussen de 47 minuten en 2 uren en 18 minuten. De focusgroeps gesprekken namen gemiddeld 1 uur en 35 minuten in beslag. Alle interviews en gesprekken met de focusgroepen werden audio opgenomen en volledig getranscribeerd. Bij de verwerking werden de citaten geanonimiseerd.

1.3. Strategieën van data-analyse

Op de data gebeurde een kwalitatieve inhoudsanalyse. Hsieh en Shannon (2005, p.1278) definiëren dit als “a research method for the subjective interpretation of the content of text data through the systemic classification process of coding and identifying themes or patterns”, die gebruikt wordt als een zingevende inspanning die probeert kernconsistenties en betekenissen systematisch te analyseren en te identificeren (Patton, 2002). Er werd gebruik gemaakt van een conventionele, inductieve benadering in het analyseren van inhoud aangezien “this process includes open coding, creating categories and abstraction” (Elo & Kyngäs, 2008, p.109). Gebaseerd op de kruisanalyse van alle data kwamen er diverse armoede-gerelateerde thema’s naar boven.

In deze tekst wordt gefocust op de bevindingen die aansluiten bij de vooropgestelde onderzoeksvraag en het referentiekader. Andere onderwerpen zoals het gebruik van de specifieke actie (SA), de ervaringen van de SDJ-consulenten met de samenwerking met de jeugdrechter en met personen en diensten die instaan voor schuldbemiddeling worden in dit rapport niet verder besproken maar vormen terreinen voor verder onderzoek.

2. Traject met de klankbordgroep

De initiële en nog embryonale analyse van de bevindingen werd beknopt voorgesteld op een interne studiedag op 30 januari 2018. Op die studiedag werden de bevindingen ruimer gekaderd met lezingen van Wim Van Lancker (KU Leuven) over armoede en het armoedebelid in Vlaanderen en van Rudi Roose (UGent) over de ‘happy Sisyphus’ en hoe de jeugdhulpverlening kan omgaan met de complexiteit van de armoedeproblematiek. De studiedag was bedoeld voor de regionale staf van de afdeling OSD van het agentschap Jongerenwelzijn van Oost- en van West-Vlaanderen die elk bestaan uit de regio-verantwoordelijke, de teamverantwoordelijken, de leden van het multidisciplinair team en andere stafleden. Ook de directeur en de beleidsmedewerkers van de afdeling Ondersteuningscentra Jeugdzorg en Sociale Diensten Jeugdrechtbank werden uitgenodigd gelet op de relevantie van het onderzoek en van de bevindingen op het beleidsniveau.

Uit de evaluatie van die studiedag bleek dat de deelnemers een vervolg wensten, met zowel vragen als een eigen aanbod i.v.m. de inzichten van het onderzoek.

Vanuit de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek (UGent) werd voorgesteld om een wetenschappelijke begeleiding mogelijk te maken in de vorm van een onderzoeksproject dat toevertrouwd wordt aan John William Decoene als doctoraatsstudent, onder supervisie van Griet Roets en Rudi Roose,

beiden als professoren verbonden aan die vakgroep. De samenwerking met Lore Dewanckel werd voortgezet in de vorm van een masterproef. Voor dit project boden de leden van het regio-overleg van de beide provincies aan om de bevindingen uit de bevraging mee te interpreteren en op basis hiervan actiepunten te formuleren. Het Oost-Vlaamse regio-overleg wenste daarbij extra aandacht voor de samenwerking met de OCMW's die op de agenda staat.

2.1. Samenstelling en doelstellingen

De samenstelling van een klankbordgroep kwam er op basis van het voorstel van de leden van het regio-overleg van West- en Oost-Vlaanderen met de bedoeling om feedback te geven op de bevindingen uit het kwalitatief onderzoek, wetenschappelijke duiding te verkrijgen bij de bevindingen en om actiepunten te formuleren op basis van de onderzoeksresultaten.

De klankbordgroep werd gevormd door een aantal leden van het West- en van het Oost-Vlaamse regio-overleg. De volgende medewerkers van het agentschap Jongerenwelzijn engageerden zich hiervoor: Isabelle Quintens (regioverantwoordelijke), Tine Behaeghe (signaal- en brugfunctie, Oost-Vlaanderen), Thomas Braet (consulent SDJ Dendermonde), Hannelore Vandepitte (adjunct van de regioverantwoordelijke West-Vlaanderen en beleidsmedewerkster mediawijsheid), Frank Myny (signaal- en brugfunctie, West-Vlaanderen), Katia Verbeest (MDO West-Vlaanderen/nu pedagoge Kind en Gezin), Dieter Oorlynck (teamverantwoordelijke OCJ's Oostende en Veurne). Gelet op de fusie van de agentschappen Jongerenwelzijn en Kind en Gezin in een nieuw agentschap Opgroeien (2019) en op de ervaringen van het agentschap Kind en Gezin met het voeren van een armoedebeleid werd Rudy De Cock, beleidsmedewerker van dat agentschap, uitgenodigd om deel te nemen aan de vergaderingen van de klankbordgroep. Ook Marc Clarysse, een voormalig teamverantwoordelijke van een Sociale Dienst Jeugdrechtbank sloot zich aan bij de groep en gedurende de stageperiode woonde een stagiaire orthopedagogiek (UGent) enkele sessies bij. De sessies van de klankbordgroep werden voorgezeten door Rudi Roose en van de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek namen nog Griet Roets, Lore Dewanckel en John William Decoene (tevens verslaggever) deel.

De klankbordgroep kreeg een formeel/officieel statuut met een mandaat om nota's met bevindingen uit het onderzoek die door de onderzoekers aan hen bezorgd worden te lezen en hierop feedback te geven. De adviezen worden op termijn teruggekoppeld naar het agentschap Jongerenwelzijn (Opgroeien).

2.2. Samenkomsten en werkwijze

Tussen oktober 2018 en 31 december 2019 waren er 7 samenkomsten van de klankbordgroep onder het voorzitterschap van Rudi Roose en Griet Roets. De samenkomsten vonden plaats op 17 oktober 2018, 28 november 2018, 7 januari 2019, 11 februari 2019, 14 maart 2019, 23 april 2019, 3 september 2019 en op 18 november 2019.

Voor elke vergadering werd eenzelfde werkwijze toegepast, waarbij alle leden uitgenodigd werden met een agenda en met een nota waarin een gedeelte van de bevindingen uit het kwalitatief onderzoek

voorgesteld werden. Van elke vergadering werd een beknopt verslag en een audio-opname bijgehouden waarvan een transcriptie gemaakt werd. Ook dit verslag werd ter voorbereiding van een volgende vergadering bezorgd aan de leden van de klankbordgroep.

N.a.v. de eerste vergadering werd een leeswijzer samengesteld waarbij de klankbordgroep werd uitgenodigd om die te hanteren als een kader van waaruit de bevindingen van het onderzoek geïnterpreteerd kunnen worden. De leeswijzer stelt een definitie van armoede voorop die onderbouwd is door internationale literatuur (Lister, 2004; Dean, 2015). In deze definitie wordt armoede begrepen als een schending van de mensenrechten met verschillende aan elkaar gerelateerde dimensies. Armoedebestrijding is de publieke verantwoordelijkheid van de welvaartsstaat om zowel materiële en immateriële maatschappelijke hulpbronnen en macht te herverdelen vanuit een principe van solidariteit (Lorenz, 2016). Armoedebestrijding bestaat dus uit verschillende, met elkaar gerelateerde strategieën.

Een beleid van armoedebestrijding omvat zowel een structureel beleid van herverdeling van materiële en immateriële maatschappelijke hulpbronnen en macht, als een flankerend beleid om te mediëren in situaties van mensen die in armoede terecht zijn gekomen/verzeild raken. In het kader van het exploratief onderzoek naar de handelingsstrategieën van de consultants stelt zich de vraag hoe zij hieraan vorm geven. Hierop zijn er verschillende antwoorden.

III. ONDERZOEKSBEVINDINGEN

1. Armoedebblind of armoedebewust?

Op de vraag wat armoede voor de sociaal werkers van het agentschap Jongerenwelzijn betekent, volgen diverse antwoorden die erop wijzen dat ze niet armoedebblind zijn; zij zijn zich integendeel sterk bewust van de complexe armoedesituaties van de families die ze begeleiden. Ze verwijzen naar het multidimensionaal karakter van de armoede die ze opmerken en naar de zichtbare en de verborgen tekens. Ze omschrijven de manier waarop de gezinnen zelf omgaan met de armoede, naar het verbergen ervan, naar de schaamte, naar hun pogingen om er toch bij te horen en naar de grote afhankelijkheid waarin ze moeten functioneren. De belangrijkste bron van hun kennis vormen de huisbezoeken in de gezinnen waarin ze direct geconfronteerd worden met de armoede.

Die kinderen waren super veel ziek op school. Er was daar nog niemand boven geweest. Een aantal mensen waren wel beneden in het huis ontvangen. Het probleem is pas kunnen vastgesteld worden op het moment dat de frigo opengetrokken werd en dat er gezien is dat alle producten over de bewaardatum waren. Op het moment dat er naar boven werd gegaan, werd gezien dat er overal schimmelvlekken waren. [...] Je gaat dat niet vaststellen zolang je in de living komt bij mensen en je daar op een stoel zit en een gesprekje aangaat.

Ook al wordt in de brede hulp- en zorgverlening aangegeven dat steeds meer diensten op huisbezoek gaan, toch stellen de consulenten van het OCJ en van de SDJ, die zich op de derde lijn bevinden en van wie overeenkomstig hun mandaat verwacht wordt dat ze specialistisch werk verrichten, dat ze soms de eersten zijn die bij de gezinnen aan huis komen. Daarenboven vermelden ze dat armoede vaak verborgen is en dat je soms moeite moet doen om de armoede te ontdekken.

Meer en meer verdoken armoede waarbij je ziet dat de keuze gemaakt wordt bij de mensen om daarmee niet naar buiten te komen. Maar dat je ziet als je daar binnenkomt, dat het erbarmelijk is, dat er geen eten is, dat de basisbehoeften aan de kant geschoven worden voor zaken met een uiterlijke schijn. Dat komt meer dan vroeger voor.

Soms hebben ze bedenkingen over de individuele verantwoordelijkheid van de ouders, maar in het algemeen zien de praktijkwerkers achter die zichtbare en de verborgen signalen van armoede vooral een structurele problematiek. Vaak spreken ze pas over armoede als er sprake is van een structurele achterstelling. 'Structureel in het leven minder kansen krijgen dan een ander.', zo omschrijft een medewerkster van het MDO de armoede.

Ik heb armoede gezegd, maar het gaat in feite over armoede aan kansen. Je gaat ervan uit: ik bied je een kans en jij gaat er niet op in. Maar zo eenvoudig is het niet. Er zit veel meer achter, de context waarin je opgegroeid bent, alle zaken die beladen zijn en die kinderen hebben meegemaakt, uitsluitingsmechanismen in onderwijs en vrijetijdsbesteding.

Uit de citaten blijkt dat de confrontatie met de gezinnen in armoede de consulenten ook emotioneel raakt, een MDO-teamlid heeft het in die zin over 'een secundair trauma' voor de consulenten. Armoede lokt verontwaardiging bij hen uit.

De registratie van de gezinsgegevens in DoMinO, dat door het agentschap Jongerenwelzijn een 'registratieplatform' genoemd wordt (Jongerenwelzijn & Steunpunt Jeugdhulp, 2016), laat niet toe om vast te stellen dat er sprake is van armoede of om op een hoger niveau uitspraken te doen over de link bijzondere jeugdzorg met armoede. DoMiNo is onder meer bedoeld voor het leveren van een directe meerwaarde voor het werk van de consulenten die in de gezinnen tussenkomen. De individuele consulent kan het systeem aanwenden voor de registratie van de armoede in een gezin om alert te blijven voor die problematiek en om die met andere diensten en organisaties te bespreken. Het bestaande registratiesysteem biedt de consulenten, hun teams en de hele organisatie evenwel geen zicht op het globale aantal gezinnen in een armoedesituatie die ze begeleiden.

Voor de gesprekken in de caseteamvergaderingen zijn er geen criteria die gehanteerd worden om te bepalen of er sprake is van armoede. Over de mogelijke criteria die op die problematiek kunnen wijzen, stellen ze ook vragen. De woorden 'vermoeden', 'denken', 'aanvoelen' worden gebruikt in de antwoorden op de vraag naar cijfermateriaal of naar een inschatting van het aantal gezinnen in armoede.

Toch drukken ze in het algemeen hun bezorgdheid uit over een toename van de armoede die ze vaststellen in hun dossiers. De meeste geïnterviewden melden dat armoede in veel van hun dossiers terug te vinden is, dat de armoede in de gezinnen toeneemt en dat hiervoor meerdere structurele factoren verantwoordelijk zijn.

Heel veel dossiers. Ja, mensen hebben amper geld om een woning te huren. De kinderen krijgen geen kansen, kinderen hebben geen kledij en geen schoenen en hebben eigenlijk ook vaak gewoon geen geld om voeding te kopen. Of ouders die zeggen: 'De kinderen krijgen eten, maar dan eet ik niet want er is eigenlijk geen eten genoeg voor iedereen.' Dus we zien dat constant en meer en meer terug in de dossiers.

Het dossieraantal? Globaal vind ik de kansarmoede niet verminderd. Ik denk dat bijna het merendeel van mijn dossiers te maken heeft met een aspect van kansarmoede, met iets van armoede. 't Is toch zeker vijftig procent. Zeker. Nog meer. Ik denk eigenlijk drie vierden of meer. [...] Als er sprake is van armoede dan is dat veel en zwaar.

In andere gesprekken wordt gewezen op de verschillen in en tussen de regio's, tussen de rurale gebieden en de steden en naar specifieke buurten. Ze verwijzen ook naar de 'verkleuring' van de armoede, naar de armoede die voorkomt in gezinnen met een migratiegeschiedenis.

Bij enkele OCJ's komen in het onderzoeksmateriaal heel andere cijfers naar voren, zelfs met een daling van de aanwezigheid van armoede in de dossiers. Hierbij vermeldt men het vermoeden dat de hoofdoorzaak van de daling te verklaren is door de wijziging i.v.m. het inzetten van de specifieke acties door de invoering van de integrale jeugdhulp. Vroeger behoorde die maatregel exclusief toe aan het voormalige Comité voor Bijzondere Jeugdzorg (opgevolgd door het OCJ). Nu kan elke dienst van de integrale jeugdhulp hiervoor terecht bij de integrale toegangspoort.

Op de vraag of de bijzondere jeugdzorg kennis heeft van de aanwezigheid van armoede in de cases vermeldt de voormalige directeur van de afdeling OSD de grootste moeilijkheid hierbij.

Het gebrek aan concrete data, concrete gegevens. Weten wij vandaag wat de prevalentie is van armoede in de jeugdzorg? We kennen het antwoord: neen. Er zijn geen cijfers. (...) Maar voor zover mij bekend, is er geen Vlaams cijfer. Nu niet, vroeger ook niet. Wij voelen wel allemaal aan, zeker de mensen die in de casuïstiek staan, dat verhoudingsgewijs de mensen die in armoede leven oververtegenwoordigd zijn, laat ik het maar zo zeggen, in die jeugdzorg, op het einde van dat continuüm (voormalig afdelingshoofd).

En verder geeft hij als reden voor het niet bijhouden van bepaalde gegevens nog het volgende.

DoMiNo (het registratiesysteem) moest op de eerste plaats een informatica ondersteunend instrument zijn voor het werk van de consulent. Natuurlijk, dan is er de overheid of het beleid die ook geïnteresseerd zijn in bepaalde gegevens. En dan moet men keuzes maken, wat steken we in dat systeem en wat niet, je kan niet alles registreren, niet alleen omwille van de kwantiteit maar ook omwille van een onvoldoende kwaliteit, bijvoorbeeld data waarvoor men geen sluitende, aanvaardbare definitie vindt (voormalig afdelingshoofd).

De uiteenlopende antwoorden op de vraag naar de aanwezigheid van armoede in de gezinnen wijzen op de grote ambiguïteit wat betreft het cijfermateriaal omtrent armoede en het ontbreken van een definiëring van wat armoede precies inhoudt. De onderzoeken over registratie wijzen erop dat bij het ontwikkelen van een systeem de doelstelling hiervan voorop moet staan. Als van de hulpverlener verwacht wordt om gegevens bij te houden dan moet vooraf duidelijk zijn wat de registratie moet opleveren. Moet de registratie ondersteunend zijn voor de hulpverlener? Of wil de organisatie de vaststellingen i.v.m. armoede in de gezinnen collectiviseren en hiermee zichtbaar maken in de dossiers van de bijzondere jeugdzorg? Afhankelijk van het antwoord op die vragen, zal het registratiesysteem moeten aangepast worden. Een dergelijke registratie die de uitsluitingsprocessen aantoonbaar maakt waarmee gezinnen te maken hebben, kan dan politiserend werken, in de betekenis van een kritische bevraging van bestaande ordeningen, zowel binnen als buiten de eigen organisatie. Op die manier kan een registratie bijdragen tot een wijziging van het gevoerde beleid, zowel intern als extern, o.a. door gerichte samenwerking te zoeken met een aantal organisaties die zich richten op de aanpak van de armoede.

Eén van de onderwerpen waar de klankbordgroep aandacht aan besteedt, is precies de registratie en het ontbreken van gegevens over de armoede in de cases van de OCJ's en de SDJ's. Het agentschap Jongerenwelzijn laat de consulenten wel een aantal gegevens registreren van de cases waarin ze actief zijn maar die gegevens bieden geen zicht op de aanwezigheid van armoede of van de uitsluitingsprocessen waarmee de gezinnen te maken hebben. De groep bevestigt dit en wijst op de evolutie van DoMiNo waarvan oorspronkelijk veel verwacht werd. Het huidige registratiesysteem DoMiNo laat dan ook niet toe om te collectiviseren en op die manier ook structurele factoren in vraag te stellen die ervoor zorgen dat kinderen op meerdere vlakken risico's lopen door te leven in armoede. N.a.v. de bespreking stellen de leden vragen bij de onderliggende logica's van dat systeem. Ze vragen zich ook af

of men met het huidige systeem aan de consultants kan opdragen om nog meer gegevens vast te leggen. Hierbij denkt men aan de gegevens die de uitsluitingsprocessen kunnen aantonen of die nodig zijn om de aanwezigheid van de armoede in de gezinnen zichtbaar te maken.

Over de impact van de interventies van de bijzondere jeugdzorg op de situatie van de gezinnen in armoede

Uit de interviews en de focusgroeps gesprekken komt naar voren dat de consultants zich bewust zijn van de armoede in de gezinnen en dat ze de verschillende dimensies van die problematiek mét voorbeelden kunnen aangeven uit de praktijk. Uit de analyse van het kwalitatief onderzoek blijkt duidelijk hun bezorgdheid over de impact die de interventies van het OCJ en van de SDJ hebben op de gezinnen in armoede. Ze beseffen dat die impact bovenop de ernst van de armoedeproblematiek op de gezinnen weegt en ervoor zorgt dat ze hen nog meer in de sociale ongelijkheid duwen en daardoor een paradox inhoudt want hun interventies zijn erop gericht om de ontwikkelingskansen van de kinderen vooruit te helpen. De impact situeert zich op verschillende niveaus.

In een focusgroeps gesprek spreekt men de bezorgdheid uit over de regelgeving die complex is, moeilijk te verduidelijken is aan de cliënten en daarmee ook de uitsluiting bevordert.

Zopas ging de gedachte door mij heen dat als we in België kijken, er een ontzettend groot aanbod is. De regelgeving maakt het zeer gecompliceerd voor veel mensen. Maar je moet niet ver buiten België gaan om als je het niet goed hebt helemaal in de duisternis en in de armoede te zitten. Dus eigenlijk hebben we ook wel veel. Laat ons dat ook niet vergeten. Maar de regelgeving maakt het moeilijk en veroorzaakt uitsluiting voor mensen die het juist nodig hebben.

En nog in een algemene zin gaat het over de druk die de intensieve hulpverlening met zich brengt op het gezin in armoede.

'En ze moeten dat en er is ook nog dat! En ze moeten nog naar het OCMW! En...' Als je dan een intensieve mobiele begeleiding vanuit een CKG zou voorstellen, dat is drie keer in de week, dan staan we daar onvoldoende bij stil dat die mensen dat niet meer kunnen.

De professionals staan stil bij de positie en het mandaat van de consultant van een OCJ/SDJ en wat een huisbezoek en een uitnodiging aan de gezinnen om naar de dienst te komen, betekent voor een gezin.

Ik denk wat ook in dat framework staat rond die veiligheidsdoelen, dat die termen ervoor zorgen dat de visie terug weer te beperkt wordt. Want eigenlijk veiligheid en dergelijke, voor mij gaat het terug weer over betekenis, over wat nu echt helpend is voor dat kind. Als we dan gaan naar interventierecht, ik vind dat een belangrijke die term. (...) Want mensen moeten zich ervan bewust dat wij een overheidsinstantie zijn. Maar ten aanzien van mensen die uitgenodigd worden hier op dienst voor de eerste maal of wij die bij de mensen gaan thuis, moet dat interventierecht onderstreept worden. Weet dat je als consultant inderdaad het recht hebt om tussen te komen in de

privacy van mensen, maar weet ook wat dat doet met die mensen. Ik denk dat men zich soms, men doet het alle dagen, niet bewust is van wat de impact is. (...) Als die fundamentele ontwikkelingskansen van dat kind in het gedrang komen, dan gaan wij inderdaad een voet tussen de deur stoppen. Maar als je dat doet dan moet je weten dat je uit een bepaalde machtspositie die mensen benadert, dus moet je daar zeker niet lichtzinnig mee omgaan.

Er is bezorgdheid over de eigen interventies met het gevolg dat cliënten gestigmatiseerd worden.

Dat armoede-inleefatelier zorgt ervoor dat mensen, ook al is het maar vijf minuten van hun tijd, stilstaan bij dat thema. Als iemand zoals wij van een OCJ of een SDJ binnenkomt in een gezin, dan word je bekeken. Bij mensen in armoede is dat dikwijls nog een extra stempel erbij zetten. Dus hoe kunnen we met de nodige zorg die mensen benaderen zodat ze krijgen wat ze nodig hebben, ook de hulp die ze van ons niet kunnen krijgen, toch krijgen zonder dat ze nog een extra stempel erbij krijgen. Lukt dat altijd? Nee, natuurlijk niet. Maar het besef is al belangrijk.

Ook is er een reflectie over de verhouding tussen de verwachtingen van de hulpverlener en de mogelijkheden van het gezin om hieraan te voldoen.

Als wij hier een verwachting stellen t.a.v. iemand die het comfort heeft om dat te kunnen realiseren, dan gaat dat op een andere manier dan iemand die niet het comfort heeft om dat te realiseren. De vraag 'Wat heb je nodig om dat te bereiken?' heeft veel meer inhoud bij kansarmen. (...) Ze zijn meer afhankelijk van een aantal zaken, waardoor het niet zo evident is om onze vraag te beantwoorden. Dus vraagt eigenlijk ook meer inzet. Kansarmen proberen een antwoord te bieden op onze vraag waardoor ze veel meer inzet moeten leveren dan iemand die niet kansarm is. En als je moet zeggen dat het nog niet goed is, dan komt dat veel harder aan dan. Want eigenlijk heeft de verandering inhoudelijk bij die kansarmen veel meer teweeg gebracht dan bij iemand die niet kansarm is. Daar zijn we ons niet steeds bewust, waardoor dat het zeer belangrijk is om ons de vraag te stellen wanneer het goed genoeg is voor hen.

Nog i.v.m. die verwachtingen is men er zich van bewust dat gezinnen in armoede zich in een overlevingsmodus bevinden en dat een OCJ of SDJ ten aanzien van hen verwachtingen stellen. Soms zorgen die verwachtingen waarvoor het gezin gesteld wordt voor bijkomende kosten.

Wij stellen een aantal minimale verwachtingen. Mensen zitten in een overlevingsmodus en wij halen ze eruit. Want in die overlevingsmodus komt vaak de veiligheid van de jongere of het kind in het gedrang en wij verwachten dat ze daar voor een deel uitstappen om te beantwoorden aan die minimale verwachtingen. Maar dit brengt financiële complicaties met zich mee. Dat is bijvoorbeeld het geval als je in een specifieke actie een crèche opneemt. Het kind moet vervoerd worden. Of ook bij een internaat. Er moeten vijf valiesjes zijn. Kinderen moeten kleren mee hebben voor een hele week. Er moeten mapjes aangekocht worden. Zoveel van die grootte, zoveel van die, ja.

De impact die de hulpverlening heeft op het gezin vertaalt zich ook op het financieel vlak. Zo zorgt de maatregel van het OCJ voor een extra financiële druk. Een dergelijke beslissing brengt voor het gezin extra kosten met zich. Er is daarenboven het besef dat die kosten ook weer bijdragen tot extra stress voor het gezin. Hiervan worden enkele voorbeelden gegeven. Er is onder meer de verwijzing naar een crèche.

En wij spreken uit: 'Je moet naar de crèche gaan.' en ik steek die mensen op dat moment in de schulden. Ze krijgen nog meer stress, ze krijgen nog veel meer stress, omdat ik zeg dat ze naar een crèche moeten gaan, omwille van het pedagogische en om welke redenen ook.

Als je een crèche installeert, dan betaal je een waarborg van honderdvijftig euro. Ik had een specifieke actie aangevraagd, en verklaar: 'Die mensen kunnen dat niet betalen.' En ik heb daarover nog moeten onderhandelen. En ik heb daar zeker vijf telefoons voor gedaan om tot vijftig te komen. En dan hebben de ouders zich in allerlei bochten moeten plooiën om aan die vijftig euro te komen. Op wat trekt dat nu, een borg? Dat geldt ook voor een internaat. Als ik [consulent] zeg dat ze komen, dan is dat toch de waarborg die je krijgt?' Neen, want de facturen voor pampers en nog andere kosten zijn dan nog eens apart. Daar komt de integrale toegangspoort niet voor tussen. Maar ze kunnen geen pampers meepakken naar de crèche want die pampers moeten van de crèche komen en moeten betaald worden door de ouders. Eén euro of een euro en een half per dag, ik weet het niet meer precies. Je zit soms zo verstrengeld in dwaze dingen. Maar het brengt de mensen wel enorm in problemen.

Ook als de ouders een dergelijke maatregel niet nakomen, zijn er voor hen extra kosten.

Of ze gaan niet naar de crèche en het wordt aangerekend en dan wordt dat niet betaald door de integrale toegangspoort omdat het kind niet effectief geweest is. Dus de ouders moeten het betalen. Maar dat is juist de problematiek soms. Ik vind dat in de manier waarop dat gebeurt, in vergelijking met vroeger, de zorg ontbreekt. Ze zijn vooral bezig met: 'Hoe gaat ons financieel plaatje op 't einde van het jaar kloppen?'

Uit het onderzoek blijkt dat men ook vertrouwd is met de invloed van de tussenkomsten op het gezin in armoede op het financieel vlak en meer bepaald op de kinderbijslag.

Waar wij toe bijdragen als organisatie, als kinderen geplaatst worden, is er een hele revolutie in de kinderbijslag. In feite ontnemen wij dan de kinderbijslag aan de ouders, waardoor we hen zeker niet vooruithelpen. Je hebt twee derden [maakt een tekening]. Dus die gaan naar het agentschap Jongerenwelzijn, om het verblijf van de jongere in de voorziening te betalen. En over dat restende derde beslist de jeugdrechter. En wij adviseren daarrond. Afhankelijk van de situatie in het gezin en het toekomstperspectief van de jongere, adviseren wij: het gaat naar de jongere, op een spaarboek, zodanig dat die op zijn 18e een reserve heeft. Of we zeggen: het gaat naar die of die ouder, of naar beide ouders als ze nog samen zijn. We kunnen het ook aan een derde toevertrouwen maar dat gebeurt zelden.

Bovenop de invloed op de kinderbijslag brengt een plaatsing ook een extra druk met zich of 'duw je ze nog dieper door dat te doen. Want je brengt ze nog een kwetsuur bij.' zoals men dat in een focus-groeps gesprek van de SDJ formuleert. En er is het besef dat de zaken er anders voorstaan als gezinnen niet dan wel over de nodige middelen beschikken om een plaatsing in een internaat te regelen.

Eigenlijk doe je mensen tekort. Je brengt ze nog meer in de armoede soms door een bepaalde maatregel, wel in het belang van dat kind genomen, maar ergens ook niet in het belang van dat kind. Bijvoorbeeld dat internaat, dan zit je aan de mensen hun kinderbijslag. Plus het stigma van: 't is een plaatsing. Terwijl je soms ook voor een bepaald internaat een consensus hebt en dat je het, mocht je het gewoon kunnen betalen, dat dan daarmee de kous af is.

Daarenboven kan een vrijwillige plaatsing van een kind door een ouder, bijvoorbeeld bij een familielid en waarmee tegemoet gekomen wordt aan de verwachtingen van een OCJ of een SDJ i.v.m. de veiligheid van het kind, mee bepalen dat een OCMW een beslissing neemt i.v.m. het leefloon. Het OCMW oordeelt daarbij dat het kind niet langer ten laste is, ook al is dat voor een beperkte periode en is de bedoeling van die plaatsing precies de veiligheid van het kind.

Zij voelde zich niet goed in december, kon niet voor haar kind zorgen en heeft haar kind naar haar ouders gebracht. (...) Zij is ook een week naar het ziekenhuis geweest. Ik bel naar het OCMW en hoorde: 'Klopt het dat dat kind weer bij haar sinds eind december?', ik zeg: 'Ja dat klopt.' Ik had dat gehoord van oma. 'Dan gaan we het leefloon weer aanpassen.' Het heeft geen maand geduurd dat het kind bij oma geweest is en dat leefloon van de moeder is direct gezakt naar dat van een 'alleenstaande'. Ik heb het alleszins niet doorgegeven. Ik vraag mij soms af hoe dat ze dat allemaal zo zeer weten. Dat is toch niet normaal.

Bij een plaatsing via de integrale toegangspoort wordt een officiële beslissing genomen i.v.m. de kinderbijslag. Daarmee dragen de ouders bij tot de betaling van de plaatsingskosten. Enerzijds kan gesteld worden dat de plaatsing als effect heeft dat voor de ouder(s) bepaalde kosten voor de opvoeding kleiner worden of wegvallen. Anderzijds blijven bepaalde hoge basiskosten zoals huisvesting, verwarming e.a. verder lopen en heeft de plaatsing soms ook gevolgen voor de tussenkomst van het OCMW inzake leefloon van de ouder(s).

Het verlies van de kinderbijslag. Je hebt niet meer de dagelijkse zorg voor jouw kinderen, dat financiële plaatje valt weg. Maar het huis blijft even groot, de verwarming blijft even hard draaien, dus de kosten blijven allemaal hetzelfde. Plus het OCMW ligt dan op vinkenslag. 'Een kind minder? Dan halen we jouw leefloon naar beneden.' Maar alle vaste kosten blijven dezelfde. Wees eerlijk, als je vier kinderen hebt, dan is dat al een serieuze kinderbijslag, daar betaal je wel een keer de verwarming of zo mee. Dat gaat niet allemaal naar het eten voor de kinderen. En dan geraken die mensen ook in de miserie.

Als extra financiële last wijst men op het feit dat er bij een plaatsingsmaatregel door de jeugdrechter in principe ook nog een onderhoudsbijdrage kan uitgesproken worden. Dat gebeurt doorgaans niet meer, behalve in specifieke situaties waarvan een voorbeeld gegeven wordt.

In lang vervlogen tijden sprak de jeugdrechter ook nog een onderhoudsbijdrage uit ten aanzien van de ouders. Dat kan nog altijd maar dat wordt nauwelijks of niet meer gedaan. Ik denk dat dat niet eens een procent is, niet eens. Wanneer gebeurt het wel? Als een ouder moedwillig onze hulpverlening gaat saboteren en tegelijkertijd nog eens de kinderen, ook mee saboteert. Ja, eerder als sanctie. Op de 800 dossiers gaat dat over 2 of 3 gezinnen.

In het onderzoek heeft men het ook over de implicaties van een plaatsing in de bijzondere jeugdbijstand voor het budget waarover het gezin beschikt. Het gaat dan over de maatregelen in de niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp die via de integrale toegangspoort verlopen, op voorstel van het OCJ of van de SDJ.

De stress waarin ze constant leven, dat is dan een plaatsingsmaatregel en er is daar ook iets over te zeggen, naar het welzijn van de kinderen toe, maar als je ze op internaat kunt plaatsen dan hebben ouders ook de zekerheid dat ze die vijf dagen goed zitten, hebben ze warm, hebben ze lekker eten. En in die vijf dagen kunnen de ouders ook van hop naar her crossen met het openbaar vervoer dat alles veel vertraagt, hebben ze wel wat ademruimte. (...) Dat is ook zeer dubbel. Want vaak, wat geef je ze in de plaats als je de gasten plaatst, vaak komen die ouders dan met een soort van trauma. Moeten ze eerst daar door en de kinderen ook. Het is een mes dat aan twee kanten snijdt.

Men vermeldt ook dat het uitnodigen van de gezinnen in een OCJ of een SDJ kosten met zich kunnen brengen en dat ook het bestaan van de wachtlijsten en de gevolgen hiervan de financiële situatie van het gezin kunnen verzwaren.

Door de wachtlijsten ben je soms genoodzaakt om kinderen verder van de ouders onder te brengen. Verplaatsingskosten voor de ouders. We kunnen daar allemaal niet in tussenkomen en mensen die hier gewoon niet meer op gesprek geraken omdat ze zeggen van: 'We hebben geen geld meer om het openbaar vervoer of de trein te betalen.' Wij zeggen: 'Je moet dat doen.', maar eigenlijk kost het allemaal extra geld. En dat klopt niet. De staat moet dan meer geld geven aan ons voor de mensen.

Bijkomende kosten voor de ouders kunnen verschillen naargelang er een plaatsing is in een voorziening bijzondere jeugdbijstand of in een VAPH-voorziening.

Ook het verschil tussen een voorziening BJB en een voorziening VAPH. Ik heb nog gezinnen gehad waar er meerdere kinderen waren en er zaten een aantal in voorzieningen BJB en een ander aantal in VAPH, maar bij het VAPH zitten er veel minder dingen inbegrepen in de plaatsingskosten waardoor dat dan extra kosten zijn voor de mensen. Dat gaat bijvoorbeeld over kleine dingen hoor: een bril, een doktersbezoek, kledij. Maar er wordt wel evenveel geld afgehouden van hun kinderbijslag. Dus voor die mensen is dat echt heel moeilijk te begrijpen en soms ook niet mogelijk om te dragen, omdat die kosten daarbij komen.

De consulent onderneemt actie bij het inschatten van de risico's die het gezin loopt op een kostenvermeerdering door tussen te komen bij de schuldbemiddelaar. Eerder werd aangegeven dat in het onderzoek de schuldbemiddeling, de schuldbemiddelaar en de invloed op en van de bijzondere jeugdzorg vaker aan bod komen en aanleiding geven tot een apart onderwerp voor een mogelijk diepergaand onderzoek. Het volgende citaat toont dat tussenkomsten door derden, in het gezin het verschil kunnen maken in het al dan niet verzwaren van de armoede.

Ik heb nog in de clinch gelegen met een collectieve schuldbemiddelaar, in een gezin met zeven kinderen die van alles aan het uitsteken waren. En die schuldbemiddelaar weigerde een familiale verzekering aan te gaan voor die familie. [...] Want er waren te weinig inkomsten en te veel schulden en dat [de verzekeringen] viel eruit. Ik zei tegen hem: "t Zijn zeven kinderen, 't zijn zeven gasten die van alles aan het uitsteken zijn. Als zij geen familiale verzekering hebben, dan gaan al die kosten er gewoon bijkomen." En ik heb verschillende keren moeten bellen, van mijn neus daar gaan maken en het belang daarvan verduidelijken tot die een verzekering wilde aangaan. En de klucht van heel de zaak was, als het eigenlijk rond was, dat twee maanden later hun huis afgebrand is. Goed werk! Goed werk, dankzij mezelf, is er nog iets gered!

Niet enkel het gezin maar ook de minderjarige zelf kan zich geconfronteerd zien door kosten die niet geregeld werden in de loop van hun begeleiding. In één van de focusgroeps gesprekken brengt men ter sprake dat ook minderjarigen die in het systeem van de jeugdzorg opgevangen worden, extra belast kunnen worden op financieel vlak. Dan handelt het over minderjarigen die zich op hun meerderjarigheid voor kosten geplaatst zien die niet door de ouders betaald werden. Het gaat onder meer over ziekenhuisrekeningen.

Maar wat je ook hebt, en ik vind dat verschrikkelijk, bijvoorbeeld als je minderjarig was en je bent opgenomen geweest in de kliniek en er is daar een serieuze factuur niet betaald. De ouders hebben dat nooit betaald. De dag waarop je achttien bent, staan ze daar, van de kliniek: je moet nog 6000 euro betalen. Welkom! En als je dat niet weet van je ouders dat dat niet betaald geweest is.

En als je geen spaarboek hebt zit je al in de schulden van voor je begint uiteindelijk.

Het is de derde minderjarige die ik ken die een dergelijke ziekenhuisrekening mag betalen. En ja, mocht dat dan nog een ziekenhuisrekening zijn van 1000 euro.

Ondertussen is die rekening al die jaren niet betaald geweest. Dat is in één keer: baf!

Er volgt in datzelfde gesprek nog een ander voorbeeld van dergelijke kosten die ten laste komen van de minderjarigen.

Kosten van minderjarigen in de voorzieningen en mama en papa die het niet willen betalen. Zij willen dan een beroep doen op de spaarrekening van de minderjarige. En de jeugdrechter stapt

hierin mee. (...) Dat handelde over een meisje, zo'n twee jaar geleden, ze is nu dertien dus ze was elf als dat allemaal gebeurde en zij had een crisis in de leefgroep en ze heeft met drie andere meisjes allerlei kapotgemaakt, bloembakken en heel de reutemeteut. Ze hebben dat allemaal hersteld, met de kosten van die bloembakken en van de hordes en de werkuren van de werkmensen. Die leefgroep heeft dan een deel laten betalen door de minderjarige, gewoon om haar te laten voelen van: jij hebt het wel gedaan. En dan hebben ze de rest door de verzekering laten betalen. Die verzekeringsmaatschappij is nu naar mama gestapt van: wij willen dat geld terug. Dat gaat over 280 euro en mama heeft gebeld naar de jeugdrechter om te zeggen: "Ja maar ik had daar niets mee te maken. Zij was op dat moment onder toezicht van de leefgroep. Dat moet maar betaald worden door het spaargeld van mijn kind."

Eén van de voorbeelden handelt over een plotse druk die uitgaat van een deurwaarder t.a.v. de minderjarige die in een voorziening verblijft. De consulent doet een beroep op de advocaat.

Ik heb een kind gehad van vijf jaar dat geen papa heeft, geen wettelijke vader. En mama is overleden. Nog geen twee weken na het overlijden van moeder, dat kind is geplaatst, stond er een deurwaarder aan de voorziening. Die stelde dat het kind zoveel moet betalen voor de schulden van haar moeder omdat ze een vaste woonplaats heeft. Dan heb ik onmiddellijk gebeld naar de advocaat van die jongere, er was nog geen tijd geweest om een voogd aan te duiden om die erfenis te verwerken. En dan heeft die advocaat een gepeperde brief naar die deurwaarder gestuurd ben jij eigenlijk niet beschaamd om een vijfjarige aan te spreken? Een vijfjarige...

Ook bij het volgende citaat handelt het over de financiële situatie van het gezin en de gevolgen van het handelen van de minderjarige en de tussenkomst van derden, in dit geval van de jeugdrechter, mét invloed op de financiële toestand van de jongere en/of van zijn ouders.

Dat was een jongere van zeventien jaar die een beetje naar een sekslijn gebeld heeft en die papa krijgt daar een rekening van 700 euro, dus die vent viel achterover want hij had ook niks. Hij zit in collectieve [schuldbemiddeling]. Hij doet wel moeite om vooruit te geraken maar ja, als er dan nog een keer 700 euro kosten bij komen... En eigenlijk had die jongere wel een grote spaarboek en heeft de jeugdrechter gezegd: "Oké, maar we gaan dat van zijn spaarboek betalen want vader kan dat daar niet bij pakken."

In de interviews en de focusgroeps gesprekken is een terugkerend onderwerp de steun die aan een gezin verleend wordt via de zgn. specifieke acties. In West-Vlaanderen zetten de voormalige Comités voor Bijzondere Jeugdzorg (opgevolgd door de OCJ's) die specifieke acties vaak in om het gezin op een directe manier te steunen. Dat gebeurde onder meer voor het betalen van de kosten voor de deelname van één of meer kinderen aan de speelpleinwerking. Nu kan dat nog door het voorveld van de integrale jeugdhulp én door het OCJ via de integrale toegangspoort. De regelgeving laat niet toe dat de SDJ die vorm van steun kan verlenen omdat de specifieke actie de opvolger is van de met de wet van 1965 voorziene preventieve sociale actie.

De school die betaald werd en [het dossier] kwam bij ons [SDJ] en dat viel weg. Wat heeft er geholpen met door te verwijzen? Integendeel, ze zijn nog meer de dieperik in aan het gaan.

Er is een tussenkomst van de jeugdrechtbank die zich beperkt ziet in de mogelijkheden om het gezin te ondersteunen en hierdoor de veiligheid van het kind te waarborgen.

Daar schieten we dan ook wel een beetje te kort in de mogelijkheden vanuit de rechtbank. De ouders moeten gaan werken, er zitten kleine kindjes thuis dus die moeten dan op dat moment ook opgevangen worden. Liefst in een crèche dan nog, want het netwerk is niet altijd zo betrouwbaar. Maar dan hebben we niet de mogelijkheid om te zeggen: 'Weet je wat? Wij gaan de kosten van die crèche voor jullie overnemen.'. Uiteindelijk gaat het grootste deel van wat ze dan verdiend hebben met hun werk, waar dat ze het dan goed doen, gaat naar de betaling van die crèche waardoor ze er dan financieel niet op vooruit gaan.

Het probleem van de specifieke acties is gekend door het voormalig afdelingshoofd waarbij hij wijst op de historische context waarin die maatregel te situeren is, op de preventielogica die aan de basis ligt en stelt: 'Voor mij mag dat perfect ter discussie staan.' Hij voegt hieraan toe: 'Maar eigenlijk zou een menswaardig inkomen een dergelijke discussie overbodig moeten maken. Inkomen zou geen ahangsel mogen zijn van hulpverlening maar een maatschappelijk recht.'

Het onderzoek bevestigt dat de tussenkomsten van het OCJ en van de SDJ de gezinnen waarin ze interveniëren extra belasten en daarbij de sociale ongelijkheid waarmee ze te maken hebben, versterken. Dat gegeven is bekend in de internationale literatuur over de jeugdhulp waaruit blijkt dat die de sociale ongelijkheden kan bestendigen en vergroten.

De klankbordgroep bevestigt de bevindingen van dit onderdeel van het onderzoek waarbij de interventies van het OCJ en van de SDJ de sociale uitsluiting en de armoedesituatie verzwaren en de leden geven hiervan ook bijkomende voorbeelden bovenop de citaten uit het onderzoek. In dat opzicht wordt verwezen naar een nota die het regio-overleg van Oost-Vlaanderen samenstelde, de 'Bijdragenregeling en signalennota' (16 augustus 2015), i.v.m. de tussenkomsten van het OCJ en van de SDJ en de impact hiervan op de kinderbijslag. Die interne nota handelt o.m. over de regeling van de kinderbijslag en de grote verschillen in de ouderbijdrage tussen de sectoren van de IJH. Die nota werd voor een verdere opvolging bezorgd aan de bevoegde hogere administratie. Tot op vandaag blijven die regelingen ongewijzigd. Ondertussen werd op 1 januari 2019 de kinderbijslag, die voortaan als Groeipakket wordt benoemd, gewijzigd en zou die nota herzien moeten worden.

Over de bespreekbaarheid van de armoede in caseteam-vergaderingen

Uit de interviews en de gesprekken in de focusgroepen blijkt dat de consulenten in de caseteams vaak met een beknopte omschrijving of zelfs met één zin aangeven dat er sprake is van een armoedesituatie in dat bepaald gezin. Ze verwijzen naar één element of naar enkele factoren om de armoedesituatie

van een gezin te vatten: 'Ze hebben het moeilijk.' en 'Ze hebben financiële problemen.' en 'Ze kunnen niet zorgen voor eten.' of 'Ze zitten in de schuldbemiddeling.'

Ik denk dat het ook zo nog altijd de discussie is, wanneer is het armoede? Dat wordt ook zo niet benoemd in het team. Mensen hebben het financieel moeilijk, ze hebben een klein inkomen, ze hebben een leefloon. Ik denk dat er daar niet altijd bij stilgestaan wordt in team of het over armoede gaat. Wanneer spreek je van armoede? Als het niet meer haalbaar is voor een gezin om rond te komen? Dat is niet zo duidelijk.

Het is een vraag die terugkeert in het onderzoek: wanneer spreekt men over armoede? Uit de vragen naar een armoedebblindheid dan wel armoedebewustzijn blijkt dat de consultants veel factoren kunnen opsommen en tegelijk vermelden dat armoede als begrip moeilijk te vatten is. Daarenboven verwijzen ze naar de stem van het gezin zelf, naar de betekenis die de gezinnen zelf geven aan de situatie waarin ze leven omdat op die manier de armoede meer zichtbaar gemaakt wordt.

Maar als we het hebben over het financiële, dan spreken we over een financiële preciaire situatie of dergelijke. En dan zou ik veel liever hebben als men dat in een team brengt dat men niet spreekt over 'de financiële situatie van die mensen is armtierig', maar wel: die arme situatie, wat betekent dat binnen dat gezin? Wat betekent dat voor die mensen binnen dat gezin? Dat brengt veel meer informatie dan zeggen van: "Ze zijn financieel niet echt slagkrachtig.", dat zegt eigenlijk niks.

Verder geven ze aan dat ze voorzichtigheid aan de dag leggen als ze met de gezinnen zelf over hun eigen vaststellingen spreken waaruit voor hen blijkt dat het gezin in een armoedesituatie leeft.

En ook, da's zo'n term die je niet veel naar je cliënten gebruikt. 'Jullie leven hier in armoede heb ik gehoord?'. Ik verbloem dat dan een beetje: 'Ik hoor dat jullie het financieel een beetje lastig hebben'.

In de caseteams komt de armoede minder of niet aan bod en daarbij verwijzen ze naar drie redenen. Er worden geen bijdragen meer bepaald die de gezinnen zelf moeten betalen wanneer een maatregel met kosten wordt vastgelegd. Hierdoor moeten de consultants niet langer expliciet vragen naar de socio-economische toestand van het gezin. Ook komt uit veel citaten naar voren dat de armoede zo vaak aanwezig is in de cases dat die niet langer opgemerkt wordt en dat de aanwezigheid ervan een evidentie is. Tenslotte wordt de gewijzigde opdracht opgegeven als reden voor het minder bespreekbaar zijn van de problematiek. Zo vermeldt een teamverantwoordelijke: 'De focus ligt elders nu. Het [de armoede] is een complicerende factor geworden in plaats van het hoofdprobleem'.

In één interview komt aan bod dat armoede evenmin of bij uitzondering op een hoger niveau besproken wordt, zoals in de vergaderingen van het regio-overleg waaraan de teamverantwoordelijken en de stafleden op regelmatige basis deelnemen.

[I.v.m. de armoede] zie je overal initiatieven, kortstondige opflakkingen, we wijden daar een studiedag aan of we gaan iemand een sessie laten doen, en dan is ons hulpverleningsgeweten, ik ga niet zeggen gesust, maar we denken 'we hebben er iets mee gedaan'. Maar er kan veel meer gedaan worden. En ik denk dat er vooral om gaat om die mensen in armoede een stem te geven.

Maar, je kan evengoed de vraag stellen 'wat doen we daarmee [met de armoede] in de regio?'. Nu, dat komt aan bod als de vormingen besproken worden en voor de rest? In SOS heb ik het ook nog niet gehoord. En in ons regio-overleg horen we het enkel naar aanleiding van vormingsmomenten. Je moet het er gewoon in slijpen, daarom moet dat een inclusieve zorg worden.

Besluit

Het onderzoek toont dat de praktijkwerkers zich bewust zijn van de armoede in de gezinnen waarin zij tussenkomen. Hun vaststellingen i.v.m. de armoede kunnen in het huidige registratiesysteem enkel summier vastgelegd worden en dit registreren is bedoeld om te gebruiken i.v.m. individuele cases. Een meerderheid van de praktijkwerkers van Jongerenwelzijn vermoedt dat er een toename is van de armoede en dat er een nauwe link is tussen de eigen hulpverlening en de gezinnen in armoede. Een minderheid vindt dat de gezinnen in een armoedesituatie waarin zij interveniëren in aantal afneemt. Alle consulenten stellen evenwel vragen bij een omschrijving van de notie 'armoede'. Het huidige registratiesysteem biedt geen antwoord op die vragen en dus blijft armoede onzichtbaar in de registratie. Hiermee is het collectiviseren van de signalen van de praktijkwerkers onmogelijk. Het reflecteren over het al dan niet registreren van de armoede leidt tegelijk ook naar vragen over de onderliggende logica's van het huidige registratiesysteem DoMiNo. Er is een gedeelde bezorgdheid over de impact van de interventies door de bijzondere jeugdzorg met het vergroten van de sociale ongelijkheid als gevolg. Tegelijk bemoeilijken een aantal factoren de bespreking van de vaststellingen i.v.m. de leefsituatie van de gezinnen in de samenkomsten van de caseteams. Hierdoor kan opnieuw blindheid geïnstalleerd worden t.a.v. de problematiek die invloed heeft op alle levensdomeinen van de betrokken gezinnen.

2. Handelingsstrategieën in het omgaan met armoede

Bij de bevindingen met betrekking tot de strategieën die door de consulenten ontwikkeld worden om met armoede om te gaan wordt een onderscheid gemaakt tussen formele en informele strategieën. De formele handelingsstrategieën hebben betrekking op de manier waarop de Signs of Safety benadering het handelen van de consulenten aanstuurt. De focus op de veiligheid van kinderen in deze armoedesituaties is daarbij een zorg dan wel een complicerende factor. Andere formele strategieën bestaan onder meer uit het aanvragen van een specifieke actie aan de integrale toegangspoort of uit het samenwerken met andere organisaties die van betekenis kunnen zijn in de aanpak van armoede, zoals het OCMW en het CAW.

De informele strategieën hebben betrekking op manieren die gebruikt worden om de noden van gezinnen in armoede te lenigen. Hiertoe behoort het zelf bieden van zeer directe steun, zoals het delen van het

eigen lunchpakket met het gezin. Een ander voorbeeld is het organiseren van een huisbezoek i.p.v. de cliënt naar de dienst te laten komen om de cliënt extra kosten te besparen. Er is ook het verwijzen naar een tijdelijke, ad hoc steun die kan geboden worden door de filantropische organisaties. Ook aan deze strategieën zijn complicaties verbonden.

Vanuit de Signs of Safety benadering is alles erop gericht om die mensen weer zelf aan het werk te zetten om hen ook weer in die kracht te krijgen. [...] Wat blijft, is dat we met Signs of Safety dat nooit als een thema gaan zien, armoede. Dus dat is altijd ruimer. Want alle dossiers die bij ons binnenkomen gaan over een ruimere problematiek, anders zouden ze niet bij ons terecht komen. Want de meeste aanmeldingen die wij binnenkrijgen, zijn effectief die waar het kind in gevaar is, waar er onveiligheid is.

Veiligheid en armoede

De praktijkwerkers in de jeugdhulp en jeugdbescherming wijzen op hun mandaat om te focussen op de veiligheid van de kinderen in de gezinnen waarin zij tussenkomen op basis van de maatschappelijke noodzaak. In een interne nota wordt de veiligheid omschreven als 'de minimale voorwaarden waaronder een minderjarige gezond en wel, in welzijn kan ontwikkelen' en nog: 'Het behoort tot onze opdracht om de ontplooiingskansen en veiligheid van een minderjarige te waarborgen en hem te beschermen tegen toekomstige onveiligheid' (Constructiegroep SoS, z.d.).

In de confrontatie met armoede in de gezinnen komt bij de consulenten, de teamverantwoordelijken, de stafleden en de SoS-onderzoeksconsulenten de vraag naar voren wat de armoede betekent voor de veiligheid van de kinderen.

De impact ervan op heel die context. Als een kind opgroeit in armoede dan groeit het op in armoede aan kansen. Door het gesprek hier sta je er natuurlijk nadrukkelijker bij stil. We zien te weinig dat die kansen er niet komen door de initiële situatie van die armoede waarin ze opgroeien. Als je ouders hebt die voortdurend moeten vechten om tot het einde van de maand rond te komen, dan is het niet eenvoudig. 't Is een gewetensonderzoek dat je er meer aandacht kan aan besteden in feite. En misschien kan SOS altijd bijgestuurd worden. Ik denk dat dit de alertheid is van de consulent en de teamverantwoordelijke in zijn casebesprekingen om te kijken: 'wat is echt de impact geweest van die armoede?'

Hierop volgen verschillende antwoorden die niet eenduidig (kunnen) zijn. In de gehanteerde Signs of Safety benadering is armoede echter geen issue en wordt die problematiek in de meeste gevallen benoemd als een complicerende factor waarbij in de perceptie van sommige consulenten de armoede dan geen issue is voor verdere actie.

Zij moeten dan maken dat er daar eten op tafel staat. [Dan is armoede] misschien eerder een zorg op dat moment, omdat het eigenlijk aanleiding is tot de rest. Dat is zelden de zorg die we meenemen.

Meestal is de zorg heel veel andere dingen, maar niet echt specifiek armoede. Armoede is meestal een complicerende factor. Het maakt het heel moeilijk, maar we kunnen er niks aan veranderen.

In de klankbordgroep volgt op deze citaten i.v.m. de plaats van de armoedeproblematiek in het toepassen van de SoS-benadering een discussie. Enerzijds wordt door de medewerkers van Jongerenwelzijn bevestigd dat in SoS-trainingen de armoedeproblematiek vooral als een complicerende factor wordt benoemd om op die manier een duidelijke focus te kunnen houden op de veiligheid van de kinderen en te kunnen omgaan met de complexiteit van de armoedeproblematiek. Daarenboven beoogt de organisatie te interveniëren omwille van de veiligheid van de kinderen en niet omwille van de armoede. De focus houden op de veiligheid, zoals het mandaat het voorschrijft, zou dan een manier zijn om de ouders te ont-schuldigen. Daarop volgt ook een verwijzing naar de vroegere klachten van de gezinnen in armoede die hun kwetsbaarheid voor de interventies van de bijzondere jeugdzorg beklemtoonden, onder meer in het Algemeen Verslag over de Armoede (1994). Met de toepassing van SoS waarin armoede een contextfactor is, wil men vermijden dat armoede de reden zou zijn van een overheidstussenkomst. Daartegenover staat het risico dat de armoedeproblematiek door die als een complicerende factor te benoemen helemaal uit het beeld verdwijnt en dat bij de interventies enkel rekening gehouden wordt met de micro-situatie van het gezin en niet met de context van de sociale ongelijkheid en van de armoede die het gezin en dus ook de kinderen veel schade toebrengt. In de internationale literatuur zijn dat ook de kritische bedenkingen die geformuleerd worden i.v.m. het SoS-model (Emily Kedell, 2014; Featherstone et al., 2016; Morris et al., 2018; Spratt, 2019).

Een ander issue in die discussie is de vaststelling van de klankbordgroep dat er uiteenlopende, tegenstrijdige meningen zijn over het vraagstuk wanneer de armoede als een zorg dan wel als complicerende factor benoemd moet worden, dat er hierover geen algemene uitspraak kan gedaan worden noch welke consequenties hieraan verbonden zijn voor de hulpverlening die door een OCJ of een SDJ geboden wordt. De klankbordgroep geeft aan dat de armoede onderbrengen bij de complicerende factoren toch nog ruimte zou laten voor de consultants om initiatieven te nemen i.v.m. de situatie waarin het gezin leeft. Het is evenwel niet duidelijk van welke factoren dat afhangt om de armoede niet te 'parkeren' of dat dan ook in de praktijk gebeurt en in welke mate. Daarenboven rijst de vraag bij de klankbordgroep of het SoS-model dan nog wel gebruikt wordt zoals het voorzien is. Men is zich in de groep bewust van de valkuil die dat model met zich brengt: dat armoede wel gezien wordt maar dat er daaromtrent geen actie wordt ondernomen en dat de problematiek blijft opduiken en mogelijk ook kan verklaren dat cases heropend moeten worden. Algemeen stelt de groep dat de organisatie een eigen positie zoekt in het toepassen van SoS zoals dat gebeurde in een seminarie dat in april 2019 in Leuven plaats vond (<https://www.youtube.com/watch?v=5zU5r9hryFY>).

Zoals eerder vermeld, tonen de onderzoeksbevindingen aan dat de consultants van het agentschap Jongerenwelzijn zelf niet armoedebblind zijn. De strategieën die ze elk ontwikkelen om met armoede om te gaan, zijn divers. Op basis van de analyse van het kwalitatief onderzoek en dus uit de reflecties van alle betrokkenen zelf op hun interventies zijn vier handelingsstrategieën van de professionals te

onderscheiden in de wijze waarop ze omgaan met armoede binnen deze risicobenadering: (1) armoede is een complicerende factor, (2) armoede wordt erkend als een zorg voor de familie, (3) armoede is een onuitgesproken zorg voor de consulenten en wordt aangepakt met informele strategieën (4) armoede is een sociaal probleem en vereist structurele allianties.

N.a.v. een gedachtewisseling in de klankbordgroep over die vier strategieën verduidelijken de onderzoekers dat die geen strikt afzonderlijke categorieën vormen waarin consulenten met hun handelen, kunnen onderverdeeld worden. Wél komen ze overduidelijk uit het onderzoeksmateriaal naar voren op basis van de toegepaste analysemethode.

Armoede is een complicerende factor

In de Signs of Safety-benadering zijn de complicerende factoren elementen die moeilijk te veranderen zijn en de poging om de veiligheid binnen het gezin te vergroten, bemoeilijken. ‘Zorgen’ in dat model zijn gelinkt aan veiligheidsgeoriënteerde doelen; aan de ‘complicerende factoren’ zijn geen doelen verbonden. Deze factoren maken de situatie dus nog moeilijker om mee te werken, maar ze vormen niet de focus van de belangrijkste interventies, de veiligheid van het kind wel. Armoede als een complicerende factor benoemen, betekent dat er geen concrete acties of specifieke doelen ontwikkeld worden voor de armoedesituatie van het gezin.

De klankbordgroep stelt dat armoede onderbrengen bij de complicerende factoren toch nog ruimte laat voor de consulenten om initiatieven te nemen i.v.m. de situatie waarin het gezin leeft. Zoals hierboven gesteld, is het niet duidelijk of er verder nog interventies ondernomen worden i.v.m. de armoede. De klankbordgroep vraagt zich af of het SoS-model dan nog wel gebruikt wordt zoals het voorzien is.

Door het invullen van het driekolommenmodel dat in Signs of Safety gebruikt wordt, pogen de praktijkwerkers de complexiteit te reduceren door de situatie te verdelen over ‘krachten’, ‘zorgen’ en ‘complicerende factoren’. Sommigen merken op dat ze hiermee zichzelf beschermen tegen een te groot engagement gelet op het multidimensionale van de armoedeproblematiek. Een teamverantwoordelijke omschrijft dit als ‘pogen om enige objectiviteit te krijgen in een aantal subjectieve zaken’.

Armoede wordt vaak ondergebracht bij de complicerende factoren. Sommige professionals benoemen dit als ‘het parkeren van het probleem’. Door dit te doen, verdwijnt dit probleem naar de achtergrond als een loutere contextkwesitie.

Armoede wordt binnen SOS nogal snel verplaatst naar een complicerende factor. Het komt niet zozeer terug in de kolom van zorg of kracht, maar het is een complicerende factor. En hij wordt hiermee een klein beetje geparkeerd op die manier. Waardoor ik persoonlijk voel dat er daar minder ruimte voor is. Omdat we uiteindelijk meestal aan de slag gaan niet zozeer met de complicerende factoren. We weten dat die er zijn, maar we kunnen daar niet zo veel aan doen en wij gaan aan de slag met waar we ons zorgen rond maken.

Dit 'parkeren' van het probleem kan tenslotte leiden naar blind worden voor de armoede. Vooral de consultants ervaren dit zelf. In één focusgroeps gesprek geven ze aan dat zij "immuun werden hiervoor": zij nemen er geen notitie meer van of hechten er geen waarde meer aan, en zijn zelfs verbaasd als ze binnenkomen in een middenklasse-gezin.

Het is een complicerende factor, dus kan het een zorg zijn voor het gezin maar niet voor de organisatie bij het aanwenden van de Signs of Safety benadering. De idee is dat als de gezinnen niet expliciet een pedagogische hulpvraag aangeven, dat er geen oplossing kan geboden worden. Maar in dat opzicht wordt de armoede losgekoppeld van de veiligheidssituatie van het kind. "De gevolgen van de armoede worden onze zorgen" zoals gesteld wordt in een focusgroeps gesprek.

De consultants hebben ook de neiging om de situatie van het kind los te koppelen van die van de ouders. Hun focus is op het kind gericht, niet op de ouders. Sommigen betwijfelen echter of deze twee losgekoppeld kunnen worden van elkaar. De situatie van de ouders beïnvloedt automatisch de situatie van het kind.

Je doet de hulpverlening voor de kinderen. We focussen op de kinderen, maar de volwassenen laten we los. [...] We zijn niet verantwoordelijk voor de ouders, we zijn verantwoordelijk voor de kinderen. We kunnen een ouder niet bij de hand nemen en zeggen: 'Je moet dat nu doen!' Dat lukt niet.

Anderzijds zijn sommige consultants ervan overtuigd dat armoede niet kan losgekoppeld worden van de gezinssituatie aangezien het een alomvattend probleem is. En armoede als een complicerende factor benoemen, betekent niet per definitie dat je het probleem moet 'parkeren'; het ontbreken van specifieke veiligheidsgeoriënteerde doelen verbonden aan het armoedeprobleem weerhoudt hen er niet van om te pogen er iets aan te doen.

Je kan het ene niet loskoppelen van het andere. Je kan werken aan veiligheid met de mama, maar zolang ze geen geld heeft voor een eigen woning, of die papa, of gelijk wie, om materieel te voorzien in wat de kinderen nodig hebben, dan blijf je met de problemen zitten natuurlijk.

Andere consultants zijn kritisch over het concept 'complicerende factoren'. Door het gebruik hiervan verdwijnt de armoede en wat dat betekent voor de gezinnen uit beeld. Ze stellen dat alles uiteindelijk een complicerende factor zal worden en dat er geen zorgen meer zullen zijn. Ze benoemen het als een nieuwe 'hype'.

Persoonlijk heb ik het gevoel dat het thema armoede de laatste vijf zes jaar op de achtergrond is geraakt, dat daar vroeger meer aandacht voor was. Dat geraakt nu ondergesneeuwd door het gebruik van methodieken. Ik vind het ook een serieuze valkuil binnen SOS dat dat onder de complicerende factoren wordt geplaatst. Je mag je daar niet door laten verlammen maar tezelfdertijd wordt miskend wat armoede met mensen kan doen, hoeveel energie dat daar naartoe gaat.

De consulenten horen vaak van hun teamverantwoordelijken dat deze zogenaamde complicerende factoren in essentie niet tot hun taak behoren en dat zij enkel met de zorgen moeten werken. Maar soms voelen zij dat zij geen andere keuze hebben dan op een creatieve manier om te gaan met de situatie. Voor anderen voelt het aan alsof zij geen keuze hebben dan te wachten tot de situatie verergert, want dan wordt armoede een zorg en dan kunnen zij ermee werken. Zoals één van hen vermeldt i.v.m. een kind dat tandproblemen heeft:

Moet je wachten tot het een zorg wordt, totdat het kind veel pijn lijdt? Neen. Het is een recht dat dit kind ook medisch opgevolgd wordt.

Armoede wordt erkend als een zorg voor de familie

Sommige professionals benoemen armoede als een 'zorg' in het SoS-framework. Aan zorgen zijn specifieke veiligheidsgeoriënteerde doelen verbonden die de ouders en bij uitbreiding hun persoonlijk netwerk moeten realiseren. Het framework schrijft voor dat deze zorgen, maar ook de krachten van de ouders, erkend moeten worden en dat de taak van de consulenten erin bestaat om de ouders te ondersteunen in het (her)winnen van die krachten. Als armoede benoemd wordt als een zorg dan zetten de consulenten hierop in als het bewezen is dat de veiligheid van het kind in gevaar is door de situatie waarin het gezin leeft, bijvoorbeeld wanneer er geen gepaste voeding is voor het kind of als het huis in zo'n vuile staat is dat het een risico wordt.

Ja, dat is wel iets waar ik bewust bij stilsta van: oké, is het nu een complicerende factor of is het inderdaad een zorg? Als het een zorg is, is die armoede echt wel gekoppeld aan de zorgen die er zijn. In dat gezin waarover ik spreek, dat is echt een zorg binnen dat gezin, omdat ik zie dat die armoede een enorm effect heeft op de ontwikkeling van dat oudste kindje. Dus zij schaamt zich tegenover haar vriendinnetjes dat ze in een huis woont waar er geen douche is. Zij vindt dat erg dat ze geen vriendjes kan uitnodigen om thuis te komen spelen. Zij voelt zich uitgesloten op verjaardagsfeestjes. [...] Nu, dat meisje zit daar op dit moment volledig in vast, heeft het ook heel moeilijk om daarover verbaal te vertellen omdat ze ook enorm loyaal is aan haar mama en haar papa, maar we voelen dat ze in een enorme strijd zit met zichzelf dat uit zich soms wel in haar gedrag en in haar omgang. En dan vind ik dat echt wel een zorg.

De veiligheidsgeoriënteerde doelen i.v.m. de zorgen zijn gerelateerd aan wat de ouders moeten realiseren met het engagement van hun persoonlijk netwerk. Aangezien dat netwerk ingezet wordt om de doelen van het agentschap Jongerenwelzijn te bereiken, is er niet zoiets als geen netwerk hebben. De consulenten hanteren verschillende metaforen om uit te leggen hoe een netwerk kan voorzien in hulp voor het gezin. Eén metafoor, uit een Signs of Safety training, is de 'lampmetafoor', zoals beschreven door een teamverantwoordelijke.

De lamp is stuk en je probeert dat te herstellen. Maar dat lukt totaal niet en je zit daar heel de tijd te ploeteren om die lamp te laten gaan. Maar laat ons eens kijken, als je daar misschien een paar lichtjes rond zet, ga je een even helder licht hebben.

Als het team beslist dat armoede een complicerende factor is dan wordt die problematiek niet meegenomen in het proces; het netwerk kan ook een rol spelen in het ondersteunen van het gezin om de armoedeproblemen aan te pakken.

En het is dus altijd een overweging, want we zijn bezorgd over de veiligheid en [...] het moet duidelijk zijn of die armoede een thema is dat we met ons doorheen het dossier moeten meenemen of niet. Als we het niet met ons meenemen, als dat de veiligheid van het kind niet blokkeert, dan kan het een probleem zijn, maar we moedigen die mama aan om daarvoor hulp te zoeken bij haar netwerk. Maar het is een moeilijke.

In de praktijk voelen de sociaal werkers echter aan dat het heel moeilijk is om een degelijk persoonlijk netwerk te vinden en als er een soort netwerk is dan is het vaak heel beperkt, broos en onbetrouwbaar.

SoS zegt: "Netwerk is belangrijk.", maar tegelijkertijd is er de definitie van armoede dat ze geïsoleerd zijn. Dus dat staat haaks op elkaar. Ze hebben geen netwerk, dat is juist wat armoede betekent. En dan vraag je aan ons, waarbij tachtig procent van onze doelgroep in armoede leeft om netwerk te gaan zoeken waarin we concluderen: ofwel zijn ze niet betrouwbaar wat betekent dat ze geen veiligheid kunnen installeren omwille van een drug-problematiek of een problematiek van mishandeling of verwaarlozing ofwel zit er daar een verhoogd risico op.

Ook al merken ze een licht gevaarlijke kant op aan de Signs of Safety krachtengerichte benadering. Het kan gezinnen een schuldgevoel geven als ze er niet in slagen de vooropgestelde doelen te bereiken omdat de opdracht daartoe bij henzelf en hun eigen netwerk ligt.

Hoewel de implementatie van Signs of Safety inhoudt dat armoede niet als een zorg wordt benoemd, toch merken sommige praktijkwerkers op dat armoede wel degelijk een zorg is. Het hangt allemaal af van de wijze waarop je dat benoemt, zeggen zij. Er is altijd een manier om te voorkomen dat het dossier afgesloten wordt.

Ik heb een dossier met twee kindjes dat ik eigenlijk zou moeten afsluiten, want je moet afsluiten als er geen maatschappelijke noodzaak meer is. Er is daar absolute veiligheid, maar die mama zit financieel in de miserie. En ik hou dan gewoon dat dossier (en andere) open om elke vakantie deelname aan de speelpleinwerking aan te vragen en de betaling ervan te regelen. Ik maak er dan een beetje maatschappelijke noodzaak van in dat dossier. Dat is onverantwoord maar ik denk dat ze nooit meer in staat zullen zijn om op kamp te gaan omdat ze zich dat niet kunnen veroorloven. En er is niemand anders die dat zal doen.

Armoede is ook een zorg als er een gebrek is aan partners. Als praktijkwerkers ervaren dat er niemand anders is om verantwoordelijkheid op te pakken, dan nemen ze die verantwoordelijkheid zelf op. Hoewel sommigen argumenteren dat het haast onmogelijk is om met die problematiek te werken wegens de zware caseload waarmee zij worstelen.

De klankbordgroep merkt i.v.m. het netwerk van de cliënten op dat er geen eenduidige invulling is van wie deel uitmaakt van een netwerk en dat dit per provincie kan verschillen. Het kan zowel gaan over een persoonlijk netwerk zijn waaraan enkel familieleden, vrienden, burens deelnemen of het kan een mix zijn van het persoonlijk netwerk met professionals. De term 'netwerk' wordt in verschillende betekenissen gebruikt.

Armoede is een onuitgesproken zorg voor de consulenten en wordt aangepakt met informele strategieën

De consulenten gebruiken ook meer informele strategieën in hun omgaan met de armoede van de gezinnen die zij begeleiden. Die interventies neigen ertoe plaats te vinden buiten de richtlijnen van hun formeel mandaat en zijn in die zin discretionair maar zijn specifiek verbonden met de algemene zorgen van het gezin. Praktijkwerkers nemen verschillende initiatieven zoals het schenken van gebruikte kledij en meubels aan de gezinnen die zij begeleiden. Ze telefoneren voor hen, lenen hen kleine geldbedragen, doen boodschappen voor het gezin. Zo besparen ze de ouders kosten door hen niet naar de dienst te laten komen en zelf een huisbezoek te doen of vervoeren hen om hun kinderen te bezoeken in een voorziening. Hoever ze gaan met die acties varieert.

Ik ga die situatie nu zelf opnemen. Ik ben dat nu aan het bekijken en eigenlijk wordt er dan gezegd: 'Complicerende factoren.' [...] Maar dan denk ik: dit meisje is aan het overleven. Zij is daar in die school en zij heeft niks. Er was daar een bed, ik kwam binnen in die kamer: "En heb jij geen donsdeken en een kussen?", "Nee, ik heb dat niet." Wel, ik ben daar nu voor aan het kijken, om ervoor te zorgen dat er een donsdeken en een kussen is. En eigenlijk mag je dat niet doen. Het is maar als we een keer buiten de lijntjes kleuren dat zo'n dingen weer kunnen. Maar eigenlijk horen we wel constant van: "Dat is niet jullie verantwoordelijkheid." Maar, ja, die integrale jeugdhulp betekent dat het niemand's verantwoordelijkheid meer is.

In een focusgroeps gesprek werd over de mogelijkheid om te spreken over dergelijke initiatieven in een teamvergadering (caseteam) gesteld: "Nee! Je kan in de problemen geraken door dergelijke dingen te doen, dus je doet dat in stilte." Een ander team heeft het gevoel dat ze over hun acties kunnen spreken met hun teamverantwoordelijke en het ondersteuningsteam (MDO) maar ze denken niet dat dit noodzakelijk is, ze doen het gewoon zonder zich erom te bekommeren om dat aan iemand te vertellen. Want als die acties openbaar worden, krijgen professionals soms opmerkingen van hun teamverantwoordelijken en leden van het MDO of van collega's. In de focusgroeps gesprekken zijn de consulenten verrast en vaak opgelucht om van hun collega's te horen dat zij zich ook engageren voor dergelijke informele initiatieven.

Ik ben gelukkig om te horen dat al mijn collega's buiten de lijntjes durven kleuren. Ik denk dat dat het enige is dat die gezinnen vooruit helpt. En ik denk dat iedereen dat hier doet. Dat maakt mij gelukkig!

Dus in het algemeen spreken sociaal werkers niet echt over deze informele acties, noch met hun teamverantwoordelijken en MDO-leden noch met hun collega's.

Er is nog een andere vorm van informele interventies. Bij de vraag naar diensten en organisaties waarop de consultants een beroep kunnen doen i.v.m. de armoedeproblematiek komen ook de liefdadigheidsorganisaties die ze vaak benaderen naar voren. Filantropische organisaties zoals serviceclubs voorzien vooral in materiële hulp aan mensen in armoede. Maar hoewel dergelijke hulp een groot verschil kan maken voor de gezinnen in armoede, toch stellen de consultants de manier van werken van die organisaties in vraag. Ondanks het gegeven dat die initiatieven goede intenties formuleren en dikwijls tijdelijke en beperkte steun bieden, toch handelen ze volgens sommigen, zelfs op een perverse manier.

Bijvoorbeeld ook, die liefdadigheidsorganisatie heeft goede intenties en ze [die moeder] gaat daar naartoe [omdat] ze dan naar de winkel kan om schoenen te kopen voor haar kinderen. Dus zij gaat, ze komt aan de kassa, de verkoopster haalt die schoenen uit de doos en steekt ze in een aparte zak. Zij zegt: "Waarom mag dat niet in een schoendoos?" "Ja madam, ik doe dat omdat jij die niet zou doorverkopen om iets voor jezelf te kopen." Dat is vernederend.

Die liefdadigheidsacties kenmerken zich door een gunstkarakter en bieden geen structurele oplossingen. Daarenboven ervaren dergelijke filantropische organisaties een permanent toenemende vraag naar hulp. De vraag die kan gesteld worden, is wat dit betekent voor de steun die zij bieden, want die materiële interventies komen tegemoet aan de bezorgdheid van het gezin die op die wijze beantwoord wordt door professionelen die moeten vertrouwen op die organisaties. M.a.w. dit is een beweging van het recht op hulp naar het verkrijgen van een gunst mét implicaties.

Eigenlijk is dat een beetje pervers vind ik. Als je die afspraken maakt [met de liefdadigheidsorganisaties] dan willen zij die mensen ontmoeten en er moet wel enige dankbaarheid van de cliënten komen: "Jij mag eigenlijk wel blij zijn dat wij hier een financiële steun voor jou hebben." En dat vind ik zo erg. [...] Maar ja, je hebt het nodig. We moeten daar door. Ik zeg dat dan tegen de mensen. Maar eigenlijk kan dat niet. Een liefdadigheidsproject waar we een beroep op doen, er zit daar raars aan. En eigenlijk is dat sociaal onrechtvaardig.

Armoede is een sociaal probleem en vereist structurele allianties

Aangezien het agentschap Jongerenwelzijn enkel omgaat met zorgen die gelinkt zijn aan specifieke veiligheidsgeoriënteerde doelen, zijn andere organisaties verantwoordelijk voor de complicerende factoren. Het is de taak van het OCJ en van de SDJ om de gezinnen naar die organisaties te verwijzen. Maar de consultants ervaren dat de gezinnen van hot naar her gestuurd worden en daarom nemen zij het werk vaak zelf op.

Zoals eerder opgemerkt, zijn de consultants zich bewust van de invloed van armoede op de problemen die de gezinnen hebben. Daarom zoeken ze naar welzijnsdiensten die kunnen helpen.

Natuurlijk is armoede niet onze corebusiness. [...] Maar armoede is op dit moment geen hot item, dus verwijzen we cliënten naar het CAW, naar het OCMW en naar duizend andere organisaties die daarmee moeten omgaan. Maar ik ben er zeer zeker van dat men het armoedeprobleem niet

kan loskoppelen van de andere problemen. Men kan de moeder begeleiden maar als zij of de vader geen geld heeft voor een woning of voor de basisbehoeften van de kinderen, dan blijven de problemen. Dus we engageren zeker andere organisaties.

Andere strategieën in het omgaan met armoede kunnen erin bestaan om te zoeken naar allianties met andere welzijnsdiensten zoals het OCMW en het CAW. Die samenwerkingen kunnen ad hoc zijn of kunnen meer structureel ingebed zijn. Afgezien van het doel van die allianties zijn er grote verschillen afhankelijk van de regio waar de gezinnen leven. Maar het vinden van deze allianties blijkt eerder moeilijk. Sociaal werkers zijn niet vertrouwd met potentiële partners en zelfs als er partners zijn, merken de consultants van het agentschap Jongerenwelzijn veel versnippering op in het welzijnslandschap. Daarenboven is iedere dienst en organisatie hoofdzakelijk bezig met de eigen taak en het eigen mandaat en dat bemoeilijkt de samenwerking.

Het zou een gedeelde verantwoordelijkheid worden, maar dat is niet meer zo. En meer en meer raakt dat [de hulpverlening] versplinterd en wie pakt er dat thema nog op, armoede? Niemand die het ziet, door dat het zo versplinterd zit en niemand heeft door: wie valt er uit de boot? Er is geen trajectbegeleiding, er is geen management. Hulpverlening? Netwerktafels? [...] En niemand houdt vast en zegt nadien: "Jongens, jullie hebben gezegd dat jullie dat gingen doen. Heb je het gedaan? Is het gebeurd? Hoe is het gebeurd? Zijn er dingen die niet gelukt zijn?" Neen, er is een compleet gebrek aan dit soort van ondersteuning.

In sommige meer afgelegen regio's is er zelfs een groot tekort aan partners volgens de consultants die in die regio's actief zijn. Zij weten nauwelijks waarvoor de andere organisaties verantwoordelijk zijn en vragen ook naar meer betrokkenheid van Jongerenwelzijn bij platforms van diensten en projecten die van betekenis kunnen zijn voor het aanpakken van armoede. In hun directe confrontatie met de gezinnen in armoedesituaties merken de consultants dan weer dat de samenwerking en de gedeelde verantwoordelijkheid met andere diensten heel belangrijk is om die gezinnen te steunen.

De consultants het belang van samenwerking met andere organisaties benadrukken, toch zijn er slechts enkele voorbeelden van dergelijke structurele allianties. Eén van de sociaal werkers vermeldt een voorbeeld van een protocol dat ondertekend werd in een bepaalde stad. De initiatiefnemer van dit soort structurele samenwerking wil het kleinschalig houden (bijvoorbeeld op het niveau van een stad) en lokaal omdat het tamelijk nieuw is en berust op een het geloof in werkbaarheid op deze schaalgrootte.

Ik denk aan alle organisaties voor jeugdhulp. [...] Maar in [locatie] zijn we daar nu wel mooi mee aan de slag met het samenwerken met andere diensten. Er zijn ook heel wat diensten die niet zo zeer gericht zijn op jongeren maar die ook wel naar armoede toe heel veel kunnen betekenen, zoals een OCMW, zoals een MSOC bijvoorbeeld. We hebben nu in [locatie] een protocol ondertekend met dat MSOC waarin we afspraken gemaakt hebben. [...] En nu hebben we een soort stappenplan afgesproken waarbij er aan onze cliënten gevraagd wordt om toch te mogen samenwerken.

Hoewel de praktijkwerkers zoeken naar andere diensten om met armoede om te gaan, toch worden zij dikwijls geconfronteerd met het gegeven dat andere diensten in het welzijnslandschap zich zelf belemmerd zien door een gebrek aan middelen. In dat geval formuleren ze de noodzaak om samen te werken als een hindernis in de situaties waarin ze andere organisaties nodig hebben.

Ik kan nu dossiers opnoemen waarvan ik denk dat de maatschappelijke noodzaak niet het probleem is van de gezinnen die niet willen meewerken, maar omdat de doelstellingen niet bereikt worden omdat de diensten weigeren om mee te werken.

Het frustreert hen ook als ze verwijzen naar andere diensten en het gebrek aan continuïteit ervaren; ze blijven bezorgd aangezien die organisaties hun eigen grenzen benadrukken. Maar hoe meer diensten zich in hun eigen rol specialiseren en beperken, hoe minder publieke verantwoordelijkheid er is.

Die diensten die 'out of the box' mogen werken zijn de meest waardevolle aan de netwerktafel. [...] En die niet altijd met grote theorieën afkomen. Of een leerkracht die zegt: "Ik neem jouw turngerief mee en ik zal die wassen." Diensten en personen die het minst aan procedures gekoppeld zijn. Dat zijn de meest waardevolle diensten om die aan de netwerktafels te hebben. [...] We horen evenwel vaak van andere diensten: "Dat mogen we en dat mogen we niet."

De consultants argumenteren evenwel dat het agentschap Jongerenwelzijn zijn verantwoordelijkheid moet opnemen.

Maar ik vind wel dat Jongerenwelzijn zijn verantwoordelijkheid daarin moet nemen. Want wat gebeurt er nu? De organisaties [binnen de integrale jeugdhulp] kijken allemaal naar elkaar en elke dienst die wij vernoemen, is gebonden aan een regio of een school. Jongerenwelzijn is de enige die dat niet is. En nu [...] blijven we ons eigen ding doen en verwachten veel van de anderen.

De klankbordgroep voegt bijkomende bedenkingen toe aan de noodzaak om in de aanpak van de armoedeproblematiek samen te werken met andere diensten en organisaties. Ze onderstrepen het belang van de samenwerking om vanuit de hulpverlening van betekenis te kunnen zijn i.v.m. de sociale kwestie. De leden wijzen op een aantal factoren die een samenwerking bemoeilijken. Er is de interne tendens bij hulpverleningsorganisaties om te specialiseren om zo een antwoord te kunnen bieden op specifieke problematieken. Die specialisatie betekent ook dat andere diensten geneigd zijn om die bepaalde problematiek dan over te laten aan de andere dienst. Men is daarbij minder of niet geneigd om naar gemeenschappelijkheid te zoeken, eerder naar de verschillen in de doelgroep en inzake de problematiek. Jongerenwelzijn benadrukt het belang van de samenwerking specifiek inzake de veiligheid van het kind (Ouintens & Rahoens, 2018). Uit de bevindingen blijkt dat als de consultants van een OCJ of een SDJ oordelen dat een gezin moet bijgestaan worden i.v.m. de armoede dan is een formele strategie het zoeken naar de samenwerking met een CAW, een OCMW of andere diensten. Aangezien er voor de armoedeproblematiek geen structurele samenwerkingsverbanden vanuit Jongerenwelzijn bestaan, moeten de consultants voor elke casus afzonderlijk en steeds opnieuw onderhandelen met een dienst die een aanbod heeft i.v.m. armoede. De klankbordgroep bevestigt daarbij

dat een andere tendens, m.n. diensten die erop staan om zich strikt te houden aan hun eigen opdracht, ervoor zorgt dat een verwijzing of een samenwerking bemoeilijkt wordt of onmogelijk is onder meer in een professioneel netwerk dat instaat voor de begeleiding van een gezin. Vanuit die vaststelling zet Jongerenwelzijn Oost-Vlaanderen een project op om in onderhandeling te gaan met de OCMW's van de eigen provincie om te komen tot een structurele samenwerking. Uit de eerste contacten daaromtrent blijkt dat een dergelijke structurele samenwerking momenteel geen issue is voor de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG). Er is het vermoeden dat de OCMW's zullen wijzen op hun doelpubliek, nl. de meerderjarigen en ook dat de veiligheid van de minderjarige een bevoegdheid is van Jongerenwelzijn.

IV. CONCLUDERENDE REFLECTIES

In dit rapport gaan we in op de centrale vraag welke strategieën ontwikkeld worden door de consultants van de Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ's) en van de Sociale Diensten Gerechtelijke Jeugdhulp (SDJ's) bij hun interventies in gezinnen in armoedesituaties. Die vraag werd voorgelegd aan de consultants en de stafleden van het agentschap Jongerenwelzijn van de provincie West-Vlaanderen. Jongerenwelzijn is één van de sectoren van de integrale jeugdhulp. De OCJ's en de SDJ's, die in een aparte afdeling deel uitmaken van dat agentschap, hebben decretaal een specifiek mandaat om rechtstreeks tussen te komen in de opvoeding op basis van de noties verontrusting en maatschappelijke noodzaak. De organisatie hanteert SoS als benadering in het kader van de beoordeling van de risico's die kinderen lopen en van het management van die risico's i.v.m. de veiligheid.

Bij het kwalitatief onderzoek dat gevoerd werd om een antwoord te kunnen geven op de vraag werden vier uitgangspunten geformuleerd op basis van de literatuurstudie. Die uitgangspunten hebben betrekking op de reproductie van sociale ongelijkheid, de armoede als een vorm van sociale ongelijkheid, de risico's voor de veiligheid van het kind en SoS als benadering en de strategieën van discretie in relatie tot het beleid van de organisatie. Het onderzoek zelf omvat de interviews met de stafleden en de focusgroeps gesprekken met de consultants en geeft hiermee een stem aan de praktijk. De verwerking van het geheel gebeurde met de feedback van de klankbordgroep.

Het onderzoek toont de complexe realiteit waarmee de consultants en daarmee de hele organisatie geconfronteerd worden van zodra gehandeld wordt in gezinnen in een armoedesituatie. In de klankbordgroep gingen we vooral na welke strategieën ontwikkeld (kunnen) worden om hiermee om te gaan.

De cruciale conclusie hiervan is dat Jongerenwelzijn en meer specifiek de afdeling OSD als organisatie de problematiek terecht beschouwt als een te groot sociaal probleem om op te lossen en aan te pakken. Bijgevolg wordt Signs of Safety gehanteerd om de complexiteit in de cases hanteerbaar te maken voor praktijkwerkers. Armoede wordt volgens die benadering beschouwd als een complicerende factor, waar consultants niet actief mee aan de slag kunnen. In de aanpak van de problematiek van het gebrek aan veiligheid en van het risico op kindermishandeling, zoals vertolkt in protocollen en beleidsmaatregelen, is er bijgevolg in de interventies weinig focus op de omstandigheden waarin het gezin in kwestie zich bevindt. De klankbordgroep verwijst als reden naar het risico op stigmatisering van het gezin, waardoor de veiligheid in de meeste cases losgekoppeld wordt van de armoede. Ook in de algemenere hulpverlening die intervenueert in de gezinnen omwille van zorg en bescherming van de kinderen is dit laatste fenomeen bekend: de bezorgdheid om gezinnen in armoede te stigmatiseren; er zijn immers ook gezinnen in armoede waarin kinderen het goed hebben.

Toch worden de consultants dagelijks geconfronteerd met de aanwezigheid van armoede in de gezinnen waarin zij tussenkomen en met de complexiteit van de problemen hierdoor veroorzaakt, ook i.v.m. de opvoeding. Ze zijn dus niet armoedebblind, integendeel ze zijn zeer armoedebewust. Bij het organisatorisch beleid en de organisatiecultuur waarin deze complexiteit gevat wordt als een complicerende factor, doet zich voor de praktijkwerkers een spanning voor tussen de verwachtingen van de organisatie en

de bezorgdheden en noden van de families. Vanwege hun engagement om hun werk goed te doen worden door de consultants naast de formele toepassing van SoS ook informele strategieën ontwikkeld om tegemoet te komen aan de noden die ze opmerken in de gezinnen in armoede.

Tegelijk toont ons onderzoek aan dat deze informele strategieën ook problematisch kunnen zijn, gezien filantropie en ad hoc oplossingen opduiken als onderdeel van de informele strategieën. Die informele strategieën bieden de individuele families misschien enig soelaas maar zorgen niet voor structurele en rechten-georiënteerde oplossingen (Schiettecat et al., 2017).

De houding van de organisatie t.a.v. de druk om niet te focussen op complexe problemen zoals armoede maar wel op de risico's die kinderen lopen in en door het gezin is opmerkelijk omdat ze initieel getuigt van een zorg voor de consultants. Toch wordt in de literatuur benadrukt dat de keuze voor een model dat focust op de beoordeling en het managen van de risico's voor kinderen de kans vergroot dat armoede vanuit het engagement van praktijkwerkers wel degelijk aanwezig is en blijft in het werk met de gezinnen, maar onzichtbaar wordt op organisatieniveau (Morris et al., 2019).

In een metaforische zin (zie Roose et al., 2014) kan het ontbreken van organisatorische strategieën en middelen om de consultants te ondersteunen in hun opdracht om de gevolgen van armoede te verstaan en van antwoord te dienen, beschouwd worden als de 'black dog' van de jeugdhulp en jeugdbescherming overeenkomstig de weigering van Winston Churchill om iets aan te vangen met de complexiteit van zijn chronische gemoedstoestand.

Winston Churchill described his own depression as the black dog that prowled constantly on the edge of his consciousness. He never knew when the black dog would appear, but it became an almost constant companion – just as the presence of a dog that is a family pet is woven into the fabric of your daily life (Brookfield, 2011, p.35)

Armoede is dan als een 'black dog' die symbolisch het huisdier vertegenwoordigt dat permanent aanwezig is in de dagelijkse activiteiten van de organisatie.

Vanuit de behoefte aan wat Glisson en Hemmelgarn (1998) benoemen als "een organisatieklimaat" dat de omstandigheden schept en creëert waarin individuele sociaal werkers hun engagementen t.a.v. complexe situaties kunnen ontwikkelen, is de vraag dan ook of het agentschap Jongerenwelzijn de aanwezigheid van de armoedeproblematiek kan accepteren en er een onderwerp van debat kan van maken in het hele agentschap, maar ook vanuit het agentschap in confrontatie met andere organisaties in en buiten de jeugdhulp. In de klankbordgroep werd duidelijk dat het voormalige agentschap Kind en Gezin dit mandaat als agentschap al geruime tijd vorm geeft, onder meer via de inzet van gezins-ondersteuners en de registratie van armoede door verpleegkundigen als ze bij de gezinnen langsgaan.

V. SPOREN VOOR VERDER ONDERZOEK EN BELEID

In dit onderdeel van het eindrapport worden sporen uitgetekend voor verder onderzoek en beleid op basis van de bevindingen van het onderzoek en van de reflecties van de leden van de klankbordgroep. De titels van elk spoor zijn uitspraken uit de sessies van de klankbordgroep.

Welke logica's liggen aan de basis van het huidige beleid van het agentschap Jongerenwelzijn (Opgroeien) i.v.m. het omgaan met de armoede?

N.a.v. de onderzoeksbevindingen is een terugkerende vraag binnen de klankbordgroep welke de onderliggende aannames van de bijzondere jeugdzorg zijn en meer bepaald van het beleid van de afdeling OSD i.v.m. de armoedeproblematiek. De klankbordgroep verneemt ook graag meer over de perspectieven van de beleidsverantwoordelijken en de beleidsmedewerkers (v/m/x) van de andere afdelingen van het agentschap Jongerenwelzijn (Opgroeien), zoals ACT en de afdeling Voorzieningenbeleid, en van het agentschap zelf i.v.m. de link armoede – bijzondere jeugdzorg/jeugdhulp. De beschikbare beleidsteksten van de afdeling OSD focussen op de veiligheid van het kind en op de keuze voor de SoS benadering maar verwijzen niet naar de armoedeproblematiek. Om die vraag te beantwoorden, is er verder onderzoek nodig waarbij de hiërarchisch meerderen en degenen in Jongerenwelzijn (Opgroeien) die invloed hebben op het beleid van de afdeling en van het agentschap en op de werking van de consultants en hun teams uitgenodigd worden om hun perspectief te verwoorden op de link armoede met de bijzondere jeugdzorg, om feedback te geven zowel op de bevindingen, op de concluderende reflecties als op de voorstellen tot verder onderzoek van dit eindrapport.

Over de bestendinging van de sociale ongelijkheid en de armoede door de interventies van de bijzondere jeugdzorg: "Of we er vat op hebben of niet, we moeten er wel weet van hebben."

Van de tussenkomst van de jeugdhulp en van de jeugdbescherming kan verwacht worden dat er een verbetering van de situatie komt en niet leidt naar het vergroten van de sociale ongelijkheidssituatie van een gezin waarin geïntervenieerd wordt. Toch zijn er voorbeelden van de versterking van de ongelijkheden, van de socio-economische positie van kinderen door de interventies. Dat blijkt overduidelijk uit de bezorgdheden hierover die de consultants uitspreken in de focusgroeps gesprekken en ook in de interviews worden hiervan voorbeelden aangehaald. De klankbordgroep erkent dit gegeven en wijst op concrete situaties die leiden naar een bestendinging van de ongelijkheden. Hierbij wordt onder andere gedacht aan de effecten van de plaatsing van kinderen die niet langer opgroeien in hun gezin en aan de plaatsing van kinderen die ervoor kan zorgen dat een ouder niet langer gezinshoofd is, met consequenties voor bijvoorbeeld het OCMW of een sociale huisvestingsmaatschappij. Ook voor de regeling van de kinderbijslag en de bijdragen van de ouders bij een plaatsing in de jeugdhulp dan wel in het VAPH zijn er verschillen. Er is daarover in Oost-Vlaanderen een interne signaalnota opgesteld om het beleid te beïnvloeden en te komen tot een regeling die rechtvaardig is voor alle betrokkenen.

Uit het onderzoek komt naar voren dat de consulenten inspanningen leveren i.v.m. het omgaan met de armoede door het inzetten van de specifieke acties (SA), waarvoor ze een procedure voor de integrale toegangspoort (ACT) moeten starten. In dat verband stellen ze dat het problematisch is dat de SDJ's niet over de mogelijkheid beschikken om gebruik te maken van dat middel dat het verschil kan maken voor het gezin. Hierdoor is het eveneens problematisch voor het gezin dat een dossier van het OCJ waarin een specifieke actie bekomen werd, wegvalt. Die onmogelijkheid is terug te brengen tot de aanname dat de specifieke actie moet dienen om heel ingrijpende hulp te vermijden; dat is niet meer het geval van zodra de gerechtelijke jeugdhulpverlening tussenkomt. Een wijziging hiervan betekent ook het invoeren van een andere logica nl. het inzetten van de specifieke actie als een minimale vorm van armoedebestrijding. De klankbordgroep verwijst naar een werkgroep die over de twee afdelingen (OSD en ACT) heen die regelgeving onder de loep zou nemen om onder voorwaarden het budget voor de specifieke actie te kunnen inzetten in dossiers van de SDJ's.

Er is de impact van de interventies, zeker als die met kosten te maken hebben. De financiële lasten van het gezin kunnen versterkt worden door interventies. In dat verband is er de theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid waarbij kwetsing uitgaat van instituties, onbedoeld en toch reëel. Interventies kunnen een positieve of een negatieve invloed hebben op die ongelijkheid. Hoe neem je op de verschillende niveaus van de organisatie verantwoordelijkheid op voor de onbedoelde gevolgen van interventies? Hoe gaat Jongerenwelzijn (Opgroeien) om met dit gegeven dat ook vroeger reeds aangekaart werd gelet op het gegeven dat die bezorgdheid extra belastend is voor de consulenten? Voor welk niveau in de organisatie heeft dit implicaties en waar moeten aanpassingen gebeuren? Bij die vragen wordt gewezen op de vroegere preventie-opdracht van de afdeling OSD die de mogelijkheid bood om op een structurele manier alert te blijven voor de signalen uit de hulpverlening én om acties te ondernemen. Daarenboven werd in het kader van de preventie samengewerkt met andere organisaties binnen en buiten de jeugdhulpverlening, met de hogescholen en de universiteiten waarmee evidenties in en buiten de eigen organisatie in vraag werden gesteld.

Over armoede zijn er geen registratiegegevens: "Signalen vanuit het agentschap ontbreken nu."

Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat de consulenten de armoede en de multi-dimensionaliteit van de problematiek vooral in de 'buiten-bureel-hulpverlening' opmerken en dus bij hun huisbezoeken in de gezinnen waarin geïntervenieerd wordt. De consulenten en de stafleden zijn onzeker over het aantal gezinnen waarin de armoede voorkomt ook al vermoedt een meerderheid dat dat aantal groot is. Ze geven aan dat er in het agentschap geen registratie gebeurt van de factoren die wijzen op armoede en verwijzen naar hun eigen caseload die een zeer grote, grote tot minder grote aanwezigheid van armoede toont in relatie tot regionale concentraties van armoede en sociale ongelijkheid. Het bestaande registratiesysteem DoMiNo laat niet toe om daarover uitspraken te doen. De klankbordgroep bevestigt dit gegeven met een verwijzing naar het aanvankelijk opzet en naar de verwachtingen die men had i.v.m. DoMiNo en naar de evolutie van het systeem.

Uit de vergelijking met de registratie van andere organisaties, zoals het agentschap Kind en Gezin (Opgroeien), is bekend dat de registratie van de factoren die wijzen op armoede ervoor zorgen dat die problematiek bespreekbaar gemaakt wordt. Kennis hierover wordt intern benut om het eigen beleid en de eigen dienst- en hulpverlening hierop af te stemmen. Het gebruik van criteria leidt tot de bespreekbaarheid van de problematiek in de casevergaderingen en tot de bespreking ervan met andere actoren. Maar de registratie biedt ook de mogelijkheid om te collectiviseren, en om als agentschap het publiek debat op te zoeken en een horizontaal armoedebelief te voeren in relatie tot andere beleidsdomeinen. In de klankbordgroep wordt hierbij opgemerkt dat deze rol voorheen gerelateerd kon worden aan de preventie-opdracht van de bijzondere jeugdzorg, die signalen capteerde uit de hulpverlening en diverse initiatieven ontwikkelde, ook op het structurele niveau. Het collectiviseren zorgt ervoor dat vragen kunnen gesteld worden bij bestaande machtsverhoudingen en factoren die de sociale ongelijkheid bewerkstelligen. Daarmee kan de organisatie op een onderbouwde manier bijdragen tot het algemeen armoedebelief dat de bevoegde ministers ontwikkelen en waarvoor ook gegevens van de administraties van belang zijn. Ruimer gesteld, kan Jongerenwelzijn (Opgroeien) via de registratie en via de expertise van de OCJ- en SDJ-teams zowel het interne beleid als het overheidsbeleid op een constructieve manier beïnvloeden (Hermans, 2014). Daarenboven kan de organisatie de registratiegegevens aan andere derden bezorgen, onder meer aan de lokale overheden. Met de registratie van de armoede kan de organisatie tegemoetkomen aan de onderbouwde verzuchting van het voormalig afdelingshoofd: “Jongerenwelzijn zwijgt teveel over de armoede. Als er in de samenleving mensen zijn die er zo mee geconfronteerd worden, naast de dragers van de armoede zelf uiteraard, is het de hulpverlening.”

“SoS: we gaan wel kritisch blijven” (voormalig afdelingshoofd).

“Als je armoede als een zwaar risico benoemt i.p.v. een complicerende factor, los je dan het probleem op?”

Voor het beoordelen en managen van de risico's voor de veiligheid van kinderen heeft het agentschap Jongerenwelzijn en meer bepaald de afdeling OSD gekozen voor de SoS benadering. Wat de armoedeproblematiek betreft, is er de vaststelling dat de consequente toepassing van de benadering ervoor zorgt dat de consultants kunnen focussen op de veiligheid en daarbij abstractie kunnen maken van complexe problematieken. Uit het onderzoek blijkt overduidelijk dat het aanwenden van deze benadering kan leiden tot armoedebblindheid in die situaties waarin de consultants zich als zeer armoedebewust tonen. Dat leidt tot een spanningsveld waarbinnen consultants geacht worden te handelen.

De leden van de klankbordgroep die tot Jongerenwelzijn (Opgroeien) behoren, geven in hun feedback aan welke mogelijkheden het SoS model biedt voor de consultants, voor de organisatie en voor de gezinnen. Voor het onderzoek lag de focus evenwel op het omgaan met armoede binnen een context van risico-benadering. Die leden erkennen het belang van de impact van de armoede in de gezinnen. N.a.v. de bespreking van de armoede als een zorg of als een complicerende factor brengen ze de nuance aan dat in beide situaties de consultant handelingen kan stellen i.v.m. de omstandigheden waarin het gezin leeft. Ook n.a.v. de informele strategieën die consultants volgens het onderzoek ontwikkelen, zoals het persoonlijk engagement van de consultant en de filantropie, vermoeden ze dat

nog steeds veel consulenten handelingen stellen om de noden van de gezinnen in een situatie van armoede te lenigen. Ze doen dat met de middelen die hen ter beschikking staan. Ze formuleren voorstellen voor een toepassing van SoS die voorbij gaat aan de opsplitsing van de armoede als een zorg dan wel als een complicerende factor. Dat betekent dat ze pleiten voor een reflectieve manier van de toepassing van het risico-model. Ze dringen op een individueel niveau aan op het vergroten van de handelingsbekwaamheid van de consulent om de verschillende dimensies van armoede te (h)erken- nen en hiermee op een gepaste manier om te gaan en van betekenis te kunnen zijn voor het gezin. In dat flankerend beleid dat gebaseerd is op een rechtenbenadering en dat mee bepaald wordt door de welzijnsstrategieën van de ouders en hun kinderen zelf, is er onder meer aandacht voor de struc- turele samenwerking met andere diensten. Hun pertinente vraag is dan wat de afdeling OSD en het agentschap moeten ondernemen om de consulenten hierbij bij te staan.

In de internationale literatuur wordt het SoS model genuanceerd beschreven met de aannames en de mogelijkheden die een reflexieve toepassing ervan biedt. N.a.v. de bevindingen zijn ook nog kritische beschouwingen terug te vinden in de internationale literatuur die door Jongerenwelzijn kunnen aangewend worden als studie- en reflectiemateriaal zodat de organisatie in al zijn geledingen kan zoeken wat de consequenties zijn van die kritische benadering van de toepassing van SoS. Ook in het sensibiliseren van andere diensten en organisaties i.v.m. SoS kunnen die elementen ingebracht worden zodat op een genuanceerde manier een debat kan gevoerd worden over dat model. De belangrijkste kritische be- denking handelt over de risicobenadering en de risicobeheersing als uitgangspunt van de jeugdzorg en jeugdbescherming, met een pleidooi voor een meer sociaal model (Featherstone et al., 2016). De kritische benadering van Signs of Safety als methodiek wijst onder meer op de volgende factoren:

- Er is de focus op de micro-context van het leven van de cliënten en de ruimere context wordt daarbij buiten beschouwing gelaten (Morris et al., 2018). Hierdoor neemt de kans toe dat be- langrijke structurele oorzaken van de risico's voor de kinderen uit het beeld van de hulpverlening verdwijnen (Kedell, 2014).
- Bij de toepassing van een risicomodel ligt de focus op de onmiddellijke risico's maar dat roept tegelijk vragen op i.v.m. de duurzaamheid van de interventies voor permanente en complexe problemen (Spratt, 2019).
- In de literatuur wordt verder nog gewezen op het risico van het aanwenden van micro- georiënteerde benaderingen, zoals SoS, in de bredere politieke context. Het gevaar bestaat erin dat dit model binnen een neo-liberale omgeving gebruikt wordt om de oorzaken van familiale problemen zoals armoede en discriminatie te verbergen en vooral de individuele verantwoordelijkheden en capaciteiten te benadrukken (Kedell, 2014).

In de lijn van de behoefte van de klankbordgroep naar een wetenschappelijke benadering van SoS wil men kritisch kijken naar de toepassing van deze benadering en wil men onderzoeken hoe een lerende organisatie hierop kan en moet inspelen, zowel op de eigen kritische bevindingen die onder meer uit het onderzoek blijken als op de kritische benadering vanuit de internationale literatuur.

“We vinden het goed dat er een partner is die werkt [i.v.m. de armoede] en dat daardoor de draagkracht van het gezin verbetert.”

De klankbordgroep leert uit de ervaringen van organisaties die een open beleid voeren i.v.m. de armoede dat dit leidt tot een grotere handelingsbekwaamheid i.v.m. armoede. Het armoedebewustzijn en de omkadering hiervan door de organisatie geeft aanleiding tot het zoeken naar de samenwerking met lokale diensten ook op basis van de gegevens. Uit het onderzoek komt naar voren dat ook de OCJ's en de SDJ's i.v.m. de aanpak van de armoede naar een samenwerking zoeken met andere diensten en organisaties. Samenwerking door Jongerenwelzijn wordt gezien als dé oplossing voor de armoede, als die problematiek erkend wordt als zorg of als een complicerende factor en waarbij beslist wordt om toch actie te ondernemen i.v.m. de armoedeproblematiek. Uit de onderzoeksbevindingen en uit het project van Jongerenwelzijn Oost-Vlaanderen blijkt dat structurele allianties nu niet bestaan.

In de klankbordgroep zijn er meerdere reflecties i.v.m. netwerkvorming en de mogelijkheden hiervan om krachten van diensten en organisaties te bundelen. Er worden voorbeelden aangehaald van netwerkvorming waarin de aanpak van de armoede een issue zou kunnen vormen of reeds vormt. Een voorbeeld van netwerkvorming binnen de jeugdhulp is het cliëntenoverleg door de integrale toegangspoort (ACT) dat ook een mogelijkheid zou kunnen bieden in de aanpak van de armoede, ook al stellen zich hierbij spanningsvelden, zoals het eigen mandaat waarop diensten zich beroepen die dan haaks staat op de integraliteit, de hindernissen i.v.m. de gegevensdeling en het beroepsgeheim. I.v.m. de dienstverlening van Kind en Gezin ook t.a.v. gezinnen in armoede wordt ingezet op de Huizen van het Kind met een structurele netwerkvorming. In dat netwerk wordt gestreefd naar een algemene zorgafstemming, ook t.a.v. het inkomen en de huisvesting van het gezin. aan bod. Er wordt verwezen naar het Geïntegreerd Breed Onthaal dat instaat voor het gezamenlijk uittekenen op lokaal niveau van een toegankelijke hulp- en dienstverlening en het tegenaan van onderbescherming (Boost et al., 2018). Voor dat netwerk worden noch Jongerenwelzijn noch Kind en Gezin als structurele partners uitgenodigd wegens het te specifieke terrein van de beide organisaties.

In de literatuur vinden we fundamentele vragen en aanzetten tot een ander denken i.v.m. de samenwerking gebaseerd op het gemeenschappelijk bevragen van de mechanismen waardoor sociale ongelijkheid vergroot (Roets et al., 2016). Een spoor voor verder onderzoek bestaat erin om alle aspecten die wijzen op de huidige vormen van samenwerking die de OCJ's en de SDJ's aangaan in kaart te brengen en na te gaan welke invloed de structurele netwerkvorming met andere diensten i.v.m. de aanpak van armoede heeft op de handelingsbekwaamheid van de individuele consultant.

“Hoe gaan andere sectoren van de integrale (jeugd)hulp om met de armoedeproblematiek?”

De klankbordgroep stelt dat het omgaan met de sociale ongelijkheid en de armoede een gemeenschappelijkheid is voor alle sectoren die samen de integrale jeugdhulp vormen en voor diensten en organisaties buiten de jeugdhulp die zich richten tot de kinderen en hun gezinnen. Armoede is een sociale kwestie waarmee alle sectoren van de integrale jeugdhulp en andere organisaties te maken

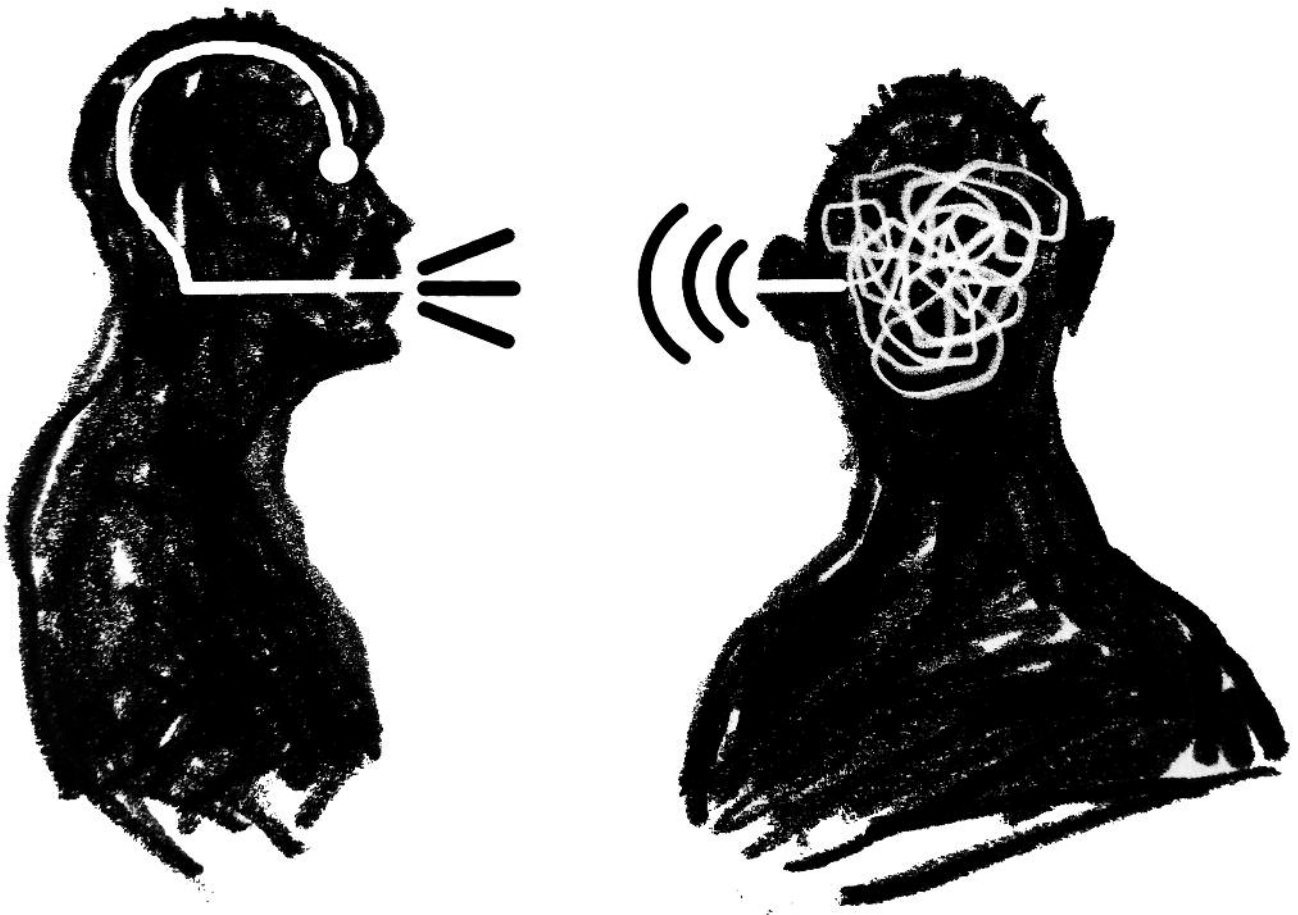
hebben. Hoe gaan die sectoren en andere hulp- en dienstverleningsactoren hiermee om? De klankbordgroep geeft aan dat ook andere actoren in de hulp- en dienstverlening met de complexiteit van de armoedeproblematiek worstelen, en bijgevolg op zoek zijn naar de erkenning van deze complexiteit. Deze vraag kadert ook in het delen van een beleid waarbij de sociale ongelijkheid en de armoede erkend worden als gemeenschappelijk aan de hele (jeugd)hulpverlening, dat het organiseren van allianties bevordert en dat de individuele praktijkwerker steunt in de aanpak van de structurele problematiek. In de klankbordgroep wordt dit kernachtig als volgt benoemd: “Het effect van armoede op het kind [erkennen] en daarin samenwerken.”

“Er wordt nu meer over gezinnen gepraat, we moeten ook met de gezinnen praten.”

De klankbordgroep staat stil bij de registratie van de gegevens die op armoede wijzen en bij de vraag hoe die gegenereerd worden. Wordt die registratie ook gemeld aan de gezinnen en worden dan ook gegevens hierover opgevraagd aan derden? Dat brengt de klankbordgroep op een uitwisseling van ervaringen en gedachten over de plaats en de positie van de gezinnen in de jeugdhulpverlening. Eén van de passages uit het onderzoek gaat over het vergroten van de ongelijkheid door de complexiteit van de procedures van de (jeugd)hulpverlening waardoor zij afhankelijk zijn van de (jeugd)hulpverlener om de organisatie en de regelgeving te kennen en te begrijpen. Dat er in deze tijden meer over dan met de cliënten gepraat wordt, is voor de klankbordgroep algemeen herkenbaar. Op een algemeen, ruimer niveau is er de vraag naar de positie van het gezin in een armoedesituatie ondanks de inspanningen die gebeuren om de stem van de cliënt binnen de integrale jeugdhulp in te brengen. Gelet op de complexiteit van de organisatie, van de regelgeving, van de procesgang en van de administratie is de vraag van de klankbordgroep of de jeugdhulpverlening in die omstandigheden nog toegankelijk kan genoemd worden. Eerder onderzoek toont ook aan dat de jeugdhulp vooral aangestuurd wordt door de deskundigheid van de hulpverlener en dat het cliëntperspectief herleid wordt ‘tot participatie aan een voorgestructureerd aanbod en de mogelijkheid dit aanbod, via adequate vertegenwoordiging in de regelgeving bij te sturen’ (De Vos, 2017).

Meer specifiek komt i.v.m. de plaats van de cliënt in een cliëntenoverleg de vraag naar voor of de cliënt al dan niet zelf altijd aanwezig moet zijn. N.a.v. een project over lokale netwerken van professionals i.v.m. armoede kwam de stelling aan bod dat er niets kan zonder de cliënten. Daar werd een nuance aan aangebracht, vooral omdat de cliënten zelf heel vaak niet weten welke rechten ze hebben. De vraag werd centraal gesteld of de lokale netwerken leren denken en handelen vanuit een oriëntatie op het realiseren van sociale grondrechten van ouders én kinderen; dit kan ook zonder dat de gezinnen altijd aanwezig moeten zijn. Ook in een praktijk in een gemeente is de lokale dynamiek op te merken met een gesofisticeerd systeem van professionals die met de gezinnen werken. Men hanteert er de rechtenverkener, d.i. een online overzicht van de sociale rechten (<https://www.rechtenverkener.be/Pages/Home.aspx>). Daarboven wordt een netwerk georganiseerd waarin een beleid gevoerd wordt op basis van de informatie die van de gezinnen zelf komt. Hierin komt ook de gegevensdeling aan bod. Of men de mening van de cliënten moet kennen, is een moeilijke kwestie. Wél is het de oriëntatie waarmee men initiatieven neemt voor de gezinnen die het verschil kan maken. Een voorbeeld i.v.m. die oriëntatie is het gegeven dat de registratiegegevens kunnen

dienen om de gezinnen onder druk te zetten ofwel om vast te stellen dat er een probleem is en dat er moet gehandeld worden i.v.m. die problematiek. Er moet een beleid ontwikkeld worden van actoren op lokaal niveau en dan is de rechtenverkenner interessant. Kunnen de rechtenverkenner en de cliënt-oriëntatie de consulent versterken in haar/zijn handelen t.a.v. gezinnen in armoedesituaties? Er bestaan onderzoeken die focussen op de positie van het gezin in een armoedesituatie en op hun ervaringen met de hulpverlening die hen effectief ondersteunt (Ghate & Hazel, 2002; Gupta & Blumhardt & ATD, 2016; Schiettecat, 2016; Schiettecat et al., 2017).

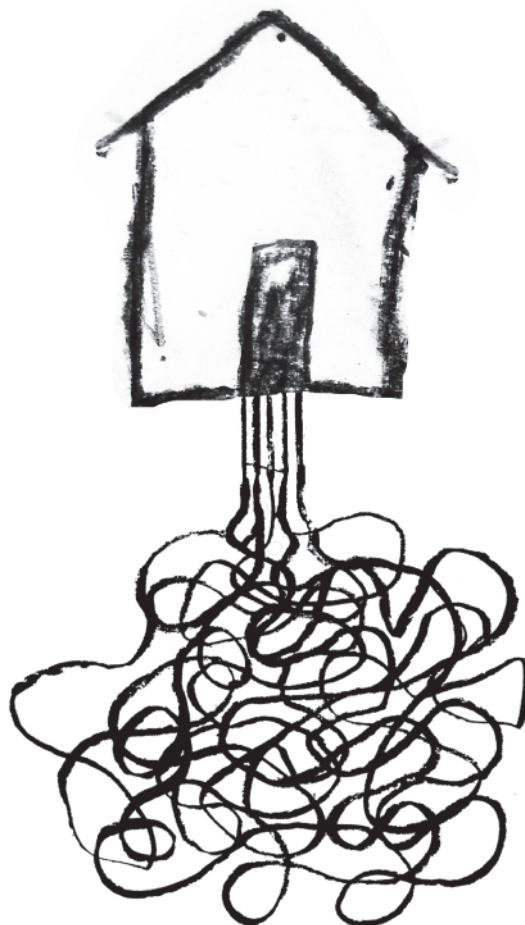
VI. EVOLUTIE ('GO ON!')

Het onderzoek startte in de tweede helft van 2017. Bij de eerste voorstelling van de onderzoeksbevindingen op een studiedag in januari 2018, bleek bij de betrokkenen interesse voor het mee interpreteren van de onderzoeksgegevens en voor het formuleren van acties. Die interesse mondde uit in het volgehouden engagement van de klankbordgroep van oktober 2018 tot december 2019. Nog naar aanleiding van de studiedag stelde de regioverantwoordelijke van Oost-Vlaanderen dat op basis van de vaststellingen i.v.m. de armoede in de cases initiatieven zouden genomen worden die moeten leiden naar structurele samenwerkingsverbanden met de OCMW's. Dat voornemen resulteert einde 2019 in een ruimer project van Jongerenwelzijn (Opgroeien) voor de regio Oost-Vlaanderen dat vertrekt vanuit de consensus dat de armoede een belangrijke kwestie is. Het project moet voor een verbinding zorgen tussen het installeren van veiligheid op korte termijn met de zorg voor een meer duurzame hulpverlening. Het project voorziet in de interne vorming om het armoedebewustzijn en de handelingsvaardigheid in armoedesituaties te bevorderen waarbij de rechten van de betrokkenen en de welzijnsstrategieën die door de ouders zelf als meest ondersteunend ervaren worden voorop staan. Er worden initiatieven genomen om structurele samenwerkingsverbanden te ontwikkelen met andere diensten en organisaties, eerst in Gent en dan verder in de provincie. Het regio-overleg streeft ernaar om een meer structureel beleid te voeren waarbij inzichten vanuit de onderzoekswereld en vanuit het breder werkveld geïntegreerd worden in de eigen praktijk. Tenslotte wil Jongerenwelzijn (Opgroeien) Oost-Vlaanderen een stem laten horen in het breder armoedebeleid. Het project start in januari 2020, met een resultaatsverbinding voor einde 2020.

In dit project van één regio worden met die initiatieven tegelijk vragen gesteld i.v.m. de assumpties van Jongerenwelzijn (Opgroeien) over de invulling van het eigen mandaat. De klankbordgroep leverde feedback op de bevindingen van het onderzoek en kwam hierbij eveneens uit bij vragen over de aannames van de eigen werking en van de integrale jeugdhulp. Hiermee bevinden het project van de regio Oost-Vlaanderen, de klankbordgroep én dit onderzoek zich in het debat dat ook gelanceerd wordt door de publicatie 'Heeft DAT de zaak veranderd? Een bijdrage tot de verdere profileratie van Integrale Jeugdhulp' (Vanhee, 2018). Heel beknopt gesteld, voeren meerdere auteurs in dat boek elementen aan die de gedachtenuitwisseling i.v.m. de integrale jeugdhulp op een meer fundamentele manier voeden. In dat boek zijn er de organisatorische beschouwingen, doen medeauteurs suggesties voor aanpassingen vanuit de eigen sector én is er verontwaardiging over de wachtlijsten en over de positie van de cliënten. Maar er worden evenzeer voorstellen gedaan die meer te maken hebben met de uitdaging om de aannames waarop de huidige jeugdhulp gebaseerd is te bevragen. Ze vormen een uitnodiging voor het uitdiepen van de sociale dimensie van de jeugdhulp die de verwijzing naar 'gelijke menselijke waardigheid' in zich draagt, roepen op tot aandacht voor de armoedeproblematiek, voor het inbedden van de niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp in de fundamenten van de basisondersteuning aan gezinnen en voor een buurtgerichte aansluiting.

Ook in de nationale en internationale literatuur is er inspiratie te vinden voor een ander model van jeugdhulp en jeugdbescherming. Hiervoor zijn er bij meerdere auteurs bouwstenen te vinden. In een

algemene zin stellen Roose et al. (2011) mét anderen dat de kern van het sociaal werk de confrontatie met sociale problemen inhoudt waarvoor geen eenduidige antwoorden bestaan, als een opportuniteit om engagement op te nemen ten aanzien van die complexiteit en van de bredere politieke omgeving waarin de praktijkwerkers actief zijn. Zoals eerder vermeld, stelt Krumer-Nevo (2015) een armoedebewust paradigma voor dat de kennis over de armoede, vooral gebaseerd op de ervaringen van de gezinnen in een armoedesituatie zelf, verbindt. De uitgangspunten van dat paradigma, waarin de praktijk met de theorie verbonden is in een wederzijdse beïnvloeding, houden in dat armoede opgevat wordt als een schending van de mensenrechten, waarbij mensen in armoede gezien worden als actors die weerstand bieden tegen de armoede in een situatie van een ernstig gebrek aan materiële en immateriële hulpbronnen. De kennis over de armoede wordt verworven door de relatie aan te gaan met de gezinnen. Dat leidt tot een praktijk waarbij de relatie met de mensen in armoede de basis vormt voor de kennis en de interventies. Dit armoedebewust paradigma werd door Gupta & Saar-Heiman (2019) verder uitgewerkt tot een framework voor het ontwikkelen van een beleid en een praktijk voor de jeugdbescherming. Zij poneren dat armoede geen achtergrondgegeven is maar op talloze manieren doordringt in het leven van de gezinnen en in de beslissingen die de jeugdhulpverleners nemen of niet nemen (Gupta & Saar-Heiman, 2019, p.7).

VII. REFERENTIES

- Agentschap Jongerenwelzijn (z.d.). *Afdeling continuïteit en toegang: Intersectorale toegangspoort*. <https://jongerenwelzijn.be/jeugdhulp/intersectorale-toegangspoort/>
- Agentschap Jongerenwelzijn (2019). *Domino*: (<https://jongerenwelzijn.be/vlaams-loket-jeugdhulp/assets/docs/binc/handleiding>)
- Agentschap Jongerenwelzijn (z.d.). *Ondersteuningscentrum Jeugdzorg*. <https://jongerenwelzijn.be/jeugdhulp/ondersteuningscentrum-jeugdzorg/>
- Agentschap Jongerenwelzijn (z.d.). *Sociale dienst jeugdrechtbank*. <https://jongerenwelzijn.be/jeugdhulp/sociale-dienst-jeugdrechtbank/>
- Agentschap Jongerenwelzijn & Steunpunt Jeugdhulp (2016) Binc. Handleiding.
- <https://jongerenwelzijn.be/vlaams-loket-jeugdhulp/assets/docs/binc/handleiding-binc.pdf>
- Agentschap Opgroeien (2019). Structuur. <https://jongerenwelzijn.be/over-ons/structuur/>
- Algemeen Verslag over de Armoede (1994)
- Aronson, J., & Smith, K. (2010). Managing Restructured Social Services: Expanding the Social? *British Journal of Social Work*, 40(2), pp. 530-547. doi:10.1093/bjsw/bcp002
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London, UK: Sage Publications
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston, USA: Allyn and Bacon
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2018). Social Work, Poverty and Anti-Poverty Strategies: Creating Cultural Forums. *British Journal of Social Work*, 48(8), pp. 2381-2399. doi:10.1093/bjsw/bcy006
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2018). Social work, participation, and poverty. *Journal of Social Work*. doi.:10.1177/1468017318760789
- Boost, D., Elloukmani, S., Hermans, K. & Raeymaekers, P. (2018). Een beschrijvend en evaluerend onderzoek naar het Breed Geïntegreerd Onthaal. Leuven
- Bouverne-De Bie, M., Impens, J., De Visscher, S., Delens-Ravier, I., Rosseel, Y. (2010). Een link tussen leven in armoede en maatregelen bijzondere jeugdbijstand? Gent: Academia Press
- Bradt, L., Roets, G., Roose, R., Rosseel, Y., & Bouverne-De Bie, M. (2015). Poverty and Decision Making in Child Welfare and Protection: Deepening the Bias-Need Debate. *British Journal of Social Work*, 45(7), pp. 2161-2175. doi:10.1093/bjsw/bcu086
- Broadhurst, K., Hall, C., Wastell, D., White, S., & Pithouse, A. (2010). Risk, Instrumentalism and the Humane Project in Social Work: Identifying the Informal Logics of Risk Management in Children's Statutory Services. *British Journal of Social Work*, 40(4), pp. 1046-1064. doi:10.1093/bjsw/bcq011
- Brookfield, S. (2011). When the black dog barks: An autoethnography of adult learning in and on clinical depression. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 132, pp. 35-42. doi:10.1002/ace.429
- Bunting, L., Davidson, G., McCartan, C., Hanratty, J., Bywaters, P., Mason, W., & Steils, N. (2018). The association between child maltreatment and adult poverty - A systematic review of longitudinal research. *Child Abuse & Neglect*, 77, pp. 121-133. doi:10.1016/j.chiabu.2017.12.022
- Bywaters, P. (2015). Inequalities in child welfare: towards a new policy, research and action agenda. *British Journal of Social Work*, 45(1), pp. 6-23. doi: 10.1093/bjsw/bct079
- Bywaters, P., Brady, G., Sparks, T., Bos, E., Bunting, L., Daniel, B., . . . Scourfield, J. (2015). Exploring inequities in child welfare and child protection services: Explaining the 'inverse intervention law'. *Children and Youth Services Review*, 57, pp. 98-105. doi:10.1016/j.childyouth.2015.07.017
- Bywaters, P., Brady, G., Bunting, L., Daniel, B., Featherstone, B., Jones, C., . . . Webb, C. (2018). Inequalities in English child protection practice under austerity: A universal challenge? *Child & Family Social Work*, 23(1), pp. 53-61. doi:10.1111/cfs.12383
- Bywaters, P., Kwahli, J., Brady, G., Sparks, T., & Bos, E. (2017). Out of Sight, Out of Mind: Ethnic Inequalities in Child Protection and Out-of-Home Care Intervention Rates. *British Journal of Social Work*, 47(7), pp. 1884-1902. doi:10.1093/bjsw/bcw165
- Carrette, V. (2008). Effectiviteit van de jeugdhulp: een verhaal van schakelende ketens. *Tijdschrift voor Wetgeving*, 31(296), 5-13
- Carson, E., Chung, D., & Evans, T. (2015). Complexities of discretion in social services in the third sector. *European Journal of Social Work*, 18(2), pp. 167-184, doi: 10.1080/13691457.2014.888049
- Constructiewerkgroep SOS (2015). Visie motivatie voor de keuze Signs of Safety, Brussel

- Dean, H. (2015). *Social Rights and Human Welfare*. Abingdon, UK: Routledge
- Dekker, J. J. H. (2009). Children at risk in history: A story of expansion. *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, 45(1-2), pp. 17-36. doi: 10.1080/00309230902746206
- Desair, K., & Adriaenssens, P. (2011). *Policy toward child abuse and neglect in Belgium: Shared responsibility, differentiated response*. In Child Protection Systems. Edited by Neil Gilbert, Nigel Parton and Marit Skivenes. New York, USA: Oxford University Press
- De Vos, K. (2016). *Institutionalisering van een pedagogische paradox. Sociaal-pedagogische benadering van de geschiedenis van de Belgische onafhankelijkheid tot aan het decreet integrale jeugdhulp van 12 juli 2013*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, p.216
- Elo, S., & Kynga, S. H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), pp. 107-115. doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Evans, T. (2011). Professionals, Managers and Discretion: Critiquing Street-Level Bureaucracy. *British Journal of Social Work*, 41(2), pp. 368-386. doi: 10.1093/bjsw/bcq074
- Featherstone, B., Morris, K., Daniel, B., Bywaters, P., Brady, G., Bunting, L., Mirza, N. (2017). Poverty, Inequality, Child Abuse and Neglect: Changing the Conversation across the UK in Child Protection? *Children and Youth Services Review*. doi:10.1016/j.childyouth.2017.06.009
- Fine, M., & Teram, E. (2013). Overt and Covert Ways of Responding to Moral Injustices in Social Work Practice: Heroes and Mild-Mannered Social Work Bipeds. *British Journal of Social Work*, 43(7), pp. 1312-1329. doi:10.1093/bjsw/bcs056
- Glisson, C., & Hemmelgarn, A. (1998). The effects of organizational climate and interorganizational coordination on the quality and outcomes of children's service systems. *Child Abuse and Neglect*, 22(5), pp. 401-421. doi: 10.1016/S0145-2134(98)00005-2
- Gofen, A. (2014). Mind the Gap: Dimensions and Influence of Street-Level Divergence. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24(2), pp. 473-493. doi:10.1093/jopart/mut037
- Gupta, A., Blumhardt, H., & ATD Fourth World. (2018). Poverty, exclusion and child protection practice: the contribution of 'the politics of recognition & respect'. *European Journal of Social Work*, 21(2), pp. 247-259. doi:10.1080/13691457.2017.1287669
- Hermans, K. (2014). De signaalfunctie en structureel sociaal werk. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 23(3), pp. 26-43.
- Hood, R. (2014). Complexity and Integrated Working in Children's Services. *British Journal of Social Work*, 44(1), pp. 27-43. doi:10.1093/bjsw/bcs091
- Hsieh, H.F. & Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), pp. 1277-1288. doi: 10.1177/1049732305276687
- IFSW. (2014). *Global definition of social work*. [Approved by the IFSW General Meeting and the IASSW General Assembly in July 2014]. Retrieved from: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work>
- Keddell, E. (2014). Theorising the signs of safety approach to child protection social work: Positioning, codes and power. *Children and Youth Services Review*, 47(1), pp. 70-77. doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.03.011
- Krumer-Nevo, M. (2016). Poverty-Aware Social Work: A Paradigm for Social Work Practice with People in Poverty. *British Journal of Social Work*, 46(6), pp. 1793-1808. doi:10.1093/bjsw/bcv118
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York, USA: Russell Sage Foundation.
- Lorenz, W. (2007). Practising history: Memory and contemporary professional practice. *International Social Work*, 50(5), pp. 597-612. doi: 10.1177/0020872807079918
- Lorenz, W. (2016). Rediscovering the social question. *European Journal of Social Work*, 19(1), pp. 4-17. doi: 10.1080/13691457.2015.1082984
- Morris, K., Mason, W., Bywaters P., Featherstone, B., Daniel, B., Brady, G., . . . Webb, C. (2018). Social work, poverty, and child welfare interventions. *Child & Family Social Work*. 23(3), pp. 364-372. doi:10.1111/cfs.12423
- Munro, E. (2010). Learning to Reduce Risk in Child Protection. *British Journal of Social Work*, 40(4), pp. 1135-1151. doi:10.1093/bjsw/bcq024
- Newman, J. (2005). Enter the transformational leader: Network governance and the micro-politics of modernization. *Sociology*, 39(4), pp. 717-734. doi:10.1177/0038038505056029

- Nicaise, I. & De Wilde, C. (1995). *Het zwaard van Damocles. Arme gezinnen over de bijzondere jeugdzorg*. Leuven/Apeldoorn: Garant
- Oak, E. (2016). A Minority Report for social work? The predictive risk model (PRM) and the Tuituia Assessment Framework in addressing the needs of New Zealand's vulnerable children. *British Journal of Social Work*, 46(5), pp. 1208–1223. doi: 10.1093/bjsw/bcv028
- O'Brien, M. (2011). Social justice: Alive and well (partly) in social work practice? *International Social Work*, 54(2), pp. 174–190. doi:10.1177/0020872810382682
- Parton, N. (2000). Some thoughts on the relationship between theory and practice in and for social work. *British Journal of Social Work*, 30(4), pp. 449–463. doi:10.1093/bjsw/30.4.449
- Parton, N., Thorpe, D., & Wattam, C. (1997). *Child Protection: Risk and the Moral Order*. Basingstoke, UK: Macmillan Press
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods – 3rd edition*. Thousand Oaks, USA: Sage Publications
- Quintens, I. & Rahoens, L., 'Integrale jeugdhulp als organisatiemodel versus de benadering van kracht- en oplossingsgericht werken in de maatschappelijk noodzakelijke jeugdhulpverlening' in Vanhee, J.-P., 2018, 'Heeft dat de zaak veranderd?', Brussel: Politeia
- Raissian, K. M., & Bullinger, L. R. (2017). Money matters: Does the minimum wage affect child maltreatment rates? *Children and Youth Services Review*, 72, pp. 60–70. doi:10.1016/j.childyouth.2016.09.033
- Ridge, T., & Wright, S. (2008). *Understanding Inequality, Poverty and Wealth. Policies And Prospects*. Bristol, UK: Policy Press
- Roets, G., Roose, R., Schiettecat, T., & Vandenbroeck, M. (2016). Reconstructing the Foundations of Joined-Up Working: From Organisational Reform towards a Joint Engagement of Child and Family Services. *British Journal of Social Work*, 46(2), pp. 306–322. doi:10.1093/bjsw/bcu121
- Roose, R. (2006), De bijzondere jeugdzorg als opvoeder, Gent: Academia Press, p274
- Roose, R., Roets, G., & Schiettecat, T. (2014). Implementing a strengths perspective in child welfare and protection: A challenge not to be taken lightly. *European Journal of Social Work*, 17(1), pp. 3–17. doi:10.1080/13691457.2012.739555
- Saar-Heiman, Y. & Gupta, A. (2019). The Poverty-Aware Paradigm for Child Protection: A Critical Framework for Policy and Practice. *British Journal of Social Work*, 0, pp. 1 – 18, doi: 10.1093/bjsw/bcz093
- Schiettecat, T., Roets, G., & Vandenbroeck, M. (2017). Hide and Seek: Political Agency of Social Workers in Supporting Families Living in Poverty. *British Journal of Social Work*, 0, pp. 1–18. doi: 10.1093/bjsw/bcx129
- Scourfield, J., & Welsh, I. (2003). Risk, Reflexivity and Social Control in Child Protection: New Times or Same Old Story? *Critical Social Policy*, 23(3), pp. 98–120. doi:10.1177/02610183030233005
- Smeyers, P. (2010). Child rearing in the "risk" society: On the discourse of rights and the "best interests of a child". *Educational Theory*, 60(3), pp. 271–284. doi: 10.1111/j.1741-5446.2010.00358.x
- Smith, K. (2007). Social work, restructuring and everyday resistance: 'Best practices' gone underground. In D. Baines (Ed.), *Doing anti oppressive practice: Building transformative, politicized social work* (pp. 145–159). Black Point, Nova Scotia, Canada: Fernwood Publishing
- Stanford, S. (2010). 'Speaking Back' to Fear: Responding to the Moral Dilemmas of Risk in Social Work Practice. *British Journal of Social Work*, 40(4), pp. 1065–1080. doi:10.1093/bjsw/bcp156
- Stokes, J., & Schmidt, G. (2011). Race, poverty and child protection decision making. *British Journal of Social Work*, 41(6), pp. 1105–1121. doi: 10.1093/bjsw/bcr009
- Turnell, A. (2012). *Signs of safety*. Retrieved from: <http://www.signsofsafety.net/>.
- Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of safety: A solution and safety oriented approach to child protection casework*. London, UK: W.W. Norton and Company
- Vanhee, J.-P. (Ed.) (2018), Heeft DAT de zaak veranderd? Een bijdrage tot de verdere profilering van Integrale Jeugdzorg, Brussel: Politeia
- Villadsen, K. (2007). The Emergence of 'Neo-Philanthropy': A New Discursive Space in Welfare Policy? *Acta Sociologica*, 50(3), pp. 309–323. doi:10.1177/0001699307080938
- Vlaams Parlement. (2013). *Decreet integrale jeugdhulp*. Brussel: Vlaams Parlement
- Vyvey, E., Roose, R., De Wilde, L., & Roets, G. (2014). Dealing with Risk in Child and Family Social Work: From an Anxious to a Reflexive Professional? *Social Sciences*, 3(4), pp. 758–770. doi:10.3390/socsci3040758